

ప్రారంభము.

శ్రీసీతారామాభ్యాంసమః,
అస్మత్సద్గురు పరశారవిద్వాభ్యాంసమః.

శ్రీమదనంత నిమగంత సిద్ధాంత ప్రతిపాదక
సద్గ్రంథేష్వత్సవోత్సాహతయా ప్రతిపాదితే
శ్రీమద్భగవతే, దశమస్కంధే, ద్వితీయ చతుర్థ
శాధ్యాయస్థ బ్రహ్మస్తుతివాఖ్యా.

శ్రీమకభగవత్పాదాచార్యవిరచితా
- శ్రీమకపక్షీయాఖ్యా.

ఐంగళూరు తులసీ వసవాసినా
తూప్పల్ - వెంకటాచార్యేణ
యథామాతృకం యథామతి పరిపూర్వ
కల్యాణపురీ మగ్యవిద్యోతమానయోః
శారదామ్బు- వాగీశ్వరీ ముద్రాశురశాలయోః
ముద్రితా

* సకీర్తిజయతేతరామ *

శ్రీమదాచార్య

౧౯౯౨ సం॥

ప్రకటన.

శ్రీ సీతారామాభ్యాం నమః.

ఇందువలన సకలభాగవతోత్తముల నన్నిధియందు అనేక
ప్రకాశ భూషణముగ విచ్చించడమేమనెన,

శ్రీమద్భాగవత మహా ప్రబంధమునకు శ్రీ శుక భగవత్పా
దాచార్య పరచితంబైయుండు (శ్రీ శుకపక్షీయై) మనెడు
వ్యాఖ్యానస్ఫుతోగూడ శ్రీమద్భాగవత గ్రంథమంతయును
ముద్రింప నిచ్చగలవాడైనను సాంగముగ శ్రీ శుకపక్షీయము
దొరకుటలో కాలవిలంబము యుండుటవలన ప్రకృతంబున చొ
రికినంత ఈ ప్రతిలోనుండు దశమసూక్త స్థముగనుండే బ్రహ్మ
స్తుతంబును శ్రీ శుకపక్షీయ వ్యాఖ్యను ముద్రించియున్నాను.

గూడిన త్వరలోనే శ్రీ శుకపక్షీయవ్యాఖ్యా సమేతముగ
శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబంధము సాంగముగ ముద్రింపఁ
బడుతున్నది.

తూర్పుల్ - వెంకటాచార్యః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్తత్సద్గురు చరణారవిష్ణాభ్యాంనమః.

శ్రీమద్భాగవతియ దశమసూక్తస్థ బ్రహ్మచిక్రుత గచ్ఛస్తుతివ్యాఖ్యా

శ్రీ శు క ప ష్ఠీ యా ఖ్యా.

{ శ్లో॥ బ్రహ్మభవశ్చతత్రైప్య మునయోనారదాదయః |
దేవైస్సాయవరైస్సాకం గీర్భిర్మృణమణ మైవయన్ || }

వ్యా॥ (బ్రహ్మభవశ్చేతి = తత్ప్రతదావసుదేవదేవతీ కారాగృహే, ఏత్య- యోగప్రభావేన దేవకీసన్నిధౌ స్థిత్యేత్యర్థః, గీర్భిః - “అహం భక్తపరాధీనోహ్య స్వతంత్రావస్థిప” ఇతి భగవత్ప్రత సత్యవ్రతి జ్ఞాప్రకాశక సత్యవిద్యావాక్యైరిత్యర్థః, మృణమణమ్ - భక్తాభీష్టప్రదా తారమణియావత్; ఐవయన్ - అస్తువన్, ప్రకృతి పురుషేశ్వరాత్మక తత్ప్రతయాభివ్యక్తకయథోక్తసత్యవిద్యావాక్యైస్సుష్టుచరితీయావత్.

{ దేవాణాం॥ సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య
యోనిం సహించ చ సత్యే | సత్యస్యసత్య మృత సత్యజే
త్త్రింసత్యాత్మకంత్వాం శరణంప్రసన్నామ్ || ౧ || }

కానిపునస్తానిసత్యవిద్యావాక్యాపిత్యాకాక్షాయామాహ- (సత్యవ్రత) మితి = సత్య- నిర్వర్తితః, వ్రతః- “మాంప్రసన్నాంసగకర్చిన్నభూయో హాతి శోచితు” మిత్యాది ప్రతిజ్ఞాలక్షణోయస్యతమ్, త్యాంవయం శరణం ప్రసన్నాఇతియోజ్యమ్, (యద్వా) సత్యైః - సదాతనైర్జీవైః, వృతమ్ - భవబధ్నాద్విమోచకత్వేన పరణీయమిత్యర్థః, (అధవా) సత్యైః - సదాతనైః, కాలకర్తృగుణాతీతాప్రాకృతదేహ విఘ్నే

ర్షక్తజీవైః, వృతమ్ - సమస్తాదావృతమ్, తైరుపాన్యమానమిత్య
 ధణః; తంత్యామిత్యాదిపూర్వవత్; కీదృశమిత్యాకాక్షాయమాహ =
 (సత్యపర) మిత్యాదినా = సత్యమ్ - సదాతనమ్, సరమపదలక్షణ
 స్థానం యన్యతమ్; త్రయః - విశ్వస్పష్ట్యాది హేతుభూతా రజస్సత్యత
 మోగుణాః, సత్యాః - సదాతనాః, యస్మిన్ తమ్; ప్రకృతిరూపేణ
 సామ్యవస్థాపన్నానాం తేషాం గుణానాం భగవన్తమన్తరేణాత్ర
 యాన్తరాభావాదితిభావః. సత్యః - నిత్యః, నిఖిలనిగమ కదమ్భః;
 “అతపవచన్యత్య” మితిన్యాయాత్; తన్యయోనిః - ఆవిర్భావస్థానమ్,
 “యన్యనిశ్చయే తమే తద్య దృగ్దో యజుర్దేవస్సామవేదోధర్వాగ్నిర
 స” ఇతిశ్రుతే; “కాన్త్రయోనిత్వా” దిశిన్యాయాచ్ఛతమ్; విశ్వస్పష్ట్యాది
 కార్యాను గుణ్యేననిఖిల నిగమ కదమ్భ ప్రవతకమితిభావః. సత్యే -
 నిఖిల నిగమ కదమ్భే, సిహితమ్ - ముఖ్యపృత్యాతేన ప్రతిపాద్యమాన
 మిత్యధణః, సత్యస్య - చరాచరలక్షణస్య ప్రకృత్యస్య, సత్యమ్ తత్తజ్ఞా
 త్యానుగుణ్యేనాన్తర్యామిన్ త చరాచరాత్మక నిఖిలప్రాణి ప్రవతక
 మిత్యధణః, “తత్స్పష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్ - తదనప్రవిశ్య - సచ్చ
 త్యచ్ఛాభవత్ - యదిదం కించ - తత్సత్యమిత్యాచక్షత్” ఇతిశ్రుతే; ఋ
 తమ్ - ప్రియవచనమ్, సత్యమ్ - సమదర్శనమ్, “ఋతంచసూనృతావా
 ణీ సత్యంచ సమదర్శన” మితి భగవన్తైవ వివృతత్వాత్; తయోర్దే
 త్తమ్ సేతారమ్, స్వభక్తై గిద్రకట్కుర్వాణమిత్యధణః; ఏవంప్రకా
 రేణ సత్యాత్మకమ్ - సత్యస్వరూపిణంత్యామితి సచ్ఛన్ధః. ||౧||

{ మా|| ఏకాయనోసౌద్విఖలస్త్రిమూల శ్చతూరస్త్రిప
 ఛ్చశిషష్ట డాత్తా । సప్తత్వగప్తవిటపోనవాత్సో దశ
 చ్చదోద్విఖగోహ్యదివృక్షః || ౧౬ || }

వాగ్ || ఏవంపునర్గపరమాత్మ తత్త్వాభివ్యజ్ఞాన ముఖేనస్తుపతత
 త్వస్వరూపంప్రకాశ్యప్రకృతి నియామక త్వేనతంత్రాతుం ప్రకృతి తత్వం

ద్వితీయాధ్యాయస్త గృహస్తుతి

తతాగ్ర్య స్వరూపనిరూపణోద్ద్యోతయతి. (ఏకాయన) ఇతి = అసౌ.
 అస్తదాది సప్తభి సూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది ప్రసక్తి, అది-రుప్తతి,
 ప్రదాప్తస్యై, జీవానామేతద్దేహాది సప్తస్థస్య భగవత్సమల్యాయ
 త్తత్త్వాదాదిమానిత్యక్తమ్. తచ్చామృతమ్ “అత్తమామామృతేరా
 జన్ పరస్యానుభవాత్తతః । నఘటేతాథకనమ్నస్థ స్సప్తద్రౌష్టి
 వాఙ్మనీ”తి. కుతోదేహదేవృక్షత్వమ్? ఇత్యాకాక్షాయాం తస్య పృ
 త్తసామ్యాప్యృక్షత్వముద్యత ఇత్యాకయేనాహ - (ఏకేతి) = ఏకా.
 ప్రకృతి, రయన - ముపాదానతయా ఆత్రయోయస్య, దేవ-తత్త్వ
 ల్యాపాపాయత్త సుఖదుగ్ధే, ఫలేయస్య; త్రయో-గుణా, మూలానియ
 స్య; చత్వరో - ధర్మాన్తకామమోక్షాః, రసాః - మధూని, క్షీరాణివాయ
 స్య; పంచ - వహఃపూతాని, శిఫాః - సుగంధాయః, ప్రస్థత మూలాని
 యస్య; షట్ - జర్మాస్త్రీర్వృష్టిపరిశోమాషయశాః, అత్తా-స్వ
 భావోయస్య; సప్తత్వక్-చర్మమాంస రుధిరమేదోమజ్జాస్థీత్వహోయ
 స్య; అష్టా - ప్రకృతిమహదహబాహర పశ్చతస్తాత్రాణి, విటపాః - శా
 ఖాః యస్య; నవ - ద్వారాణి, అక్షాణి, కోటరాణి యస్య; దశ-జ్ఞాన
 కషేంద్రియరాణి, ఛదాని - పత్రాణి, యస్య; ద్వా - జీవేశ్వరా,
 ఖగౌ - పక్షిణౌ, యస్మిన్; అత్ర దేహదేవృక్షలోక్త్యాతస్య శ్రీహ
 రిభజనరూపకుతారేణాష్టసాధేదనియత్వంసూచయతి. ||౨||

{ మూత్వమేకవివాన్యనతగిప్రసూతి స్తవంగనిధానం }
 త్వమనుగ్రహశ్చ । త్వత్త్వాయయానంవృతచేతనస్తావం
 పశ్యన్తిరానానవిపస్వితోయే ||౩||

వ్యా|| ఇత్థం దేహాదిస్వరూప నిరూపణేన ప్రకృతితత్వస్వరూ
 పం ప్రకాశ్యతన్నియమకేనత్వయైవవయం సద్దేహదేహాదీసప్తస్థం
 ప్రాప్తతత్వరవశకృతా ఇతి జీవతత్వస్వరూపమపిదర్శయన్ ప్రాప్తి (త్వ)
 మితీ = సతః సత్వస్వాస్య సూక్ష్మాసూక్ష్మ దేహాది ప్రసక్తిజాతస్య,

త్వమేక ఏవప్రసూతిః - ప్రసవితా, ఉక్తసూక్ష్మసూక్ష్మ దేహాది
 సమృద్ధఘటకః, నత్వసదాచిః, అస్తదాదేరపి ఈదృశదేహాదిసమృద్ధ
 ఘటక స్తవమేవహీతభావః, కించత్వమేవాన్య సన్నిధానమ్-సమ్యజ్నిధి
 యస్తేచస్త్రినితి సన్నిధానమ్ - లయస్థానభూతః, త్వమేవాన్య స్వ
 స్త్రిన్నపసంహారాః; సతురుద్రాదిరితియావత్, అపిచాన్యత్వమేక ఏవా
 నుగృహ్యతేత్వచక్రహః - పాలకః, మత్స్యకూర్మ రామకృష్ణాద్యవతారై
 స్తవమేవేమంపాలయన్తీత్యర్థః; ఏవంసతకచనలజ్ఞా స్వన్తాయయామో
 హిరాన్యన్తోస్తదాచీనత్యక్తదేహాన్యప్రాయాదికారణత్వేనపశ్యన్తీత్యా
 హ-(త్వచ్ఛాయయే)తి = త్వచ్ఛాయయా-నిశిలజగన్తోహిన్యాభవదీయ
 మాయాభ్యుదిత్యుక్త్యా, సంపృతచేతసః - సమ్ప్రాప్తో బుద్ధయవవ,
 త్వమ్ - సావృతస్త్రోగ సృష్ట్యాదికారణభూతమ్, నానాపశ్యన్తి-
 త్వమివ బ్రహ్మరుద్రాదీనావామపి సృష్ట్యాదికారణభూతం పశ్యన్తీత్య
 ధాః, యేషుచన్విచ్ఛేదః - త్వచ్ఛాయామోహరహితాః, చిదచిదీశ్వ
 ర తత్వప్రయవివేకపూర్వకం నిశిలగమహాదాః శిక్షాత్మధాః; తేషు
 నైవంపశ్యన్తి, కింఘ నిశిల నిగమాగమదేవమాభిబృద్ధసమచ్ఛిత పా
 దారవిస్తం పరమాత్మారం ప్రచారాయణం భగవన్తం త్వమేవసృ
 ష్ట్యాది నిశిలకారణ భూతంపశ్యన్తీవాక్యశేషః. (యద్వా) యేత్వ
 న్తాయయాసంపృతచేతసస్సతోన విచ్ఛేదః - "సోకామయతబహు
 స్యాం ప్రజాయేయేతి-సంపంభవ్యం బ్రహ్మ"త్యాదిశ్రుతితాత్పర్యాన
 భిజ్ఞా, తే త్వమ్ - నానా - స్థావరజలమరూపేణ, పశ్యన్తి, విప
 చ్ఛిత్తస్థావరజలమూదిదేహేషు జీవేనసహనుప్రవిశ్యతస్మిన్యస్తృత
 యాతదన్త్యామిశ్వేన భవనమేవయథోక్తశ్రుతితాత్పర్య మిత్యేవం
 జానన్తస్థావరజలమూదిష్వన్తర్యామి తయావస్థితంత్వాకేకమ్
 వనిశిలజగతాకారణం పశ్యన్తీత్యర్థః.

॥౩॥

అ॥ త్వమనుగ్రహశ్చేత యదుక్తం తదేవాద్య వివృణోతి॥

{ మూ॥ విభషికరూపాణ్యవబోధతత్త్వే డేమాయ
లోకస్యచరాచరస్య । సత్వోపసన్నైశుఖావహాని
సతామభద్రాణిముహుర్నిఖలానామ్॥ ॥౪॥ }

వ్యా॥ (విభషిక)౩ = ఆత్మక-హేసర్వాస్త్ర్యామిక, అవబోధః-
జ్ఞానఘనస్వరూప స్తవ్యమ్, రూపాణి - స్వరూపాత్మక మత్స్యకూర్తా
దిమూర్తిః, విభషిక - అవిషక-రోషీత్యర్థః, కిమధఃమతఃపహ - చ
రాచరస్య - స్థావరజంగమాత్మక లోకస్య, డేమాయ- లబ్ధదేహానాం
నిఖిలజీవానాం పరమపురుషార్థక ప్రాప్తినేన పరిపాల నాయత్వార్థః,
కీదృశాని రూపాణి? సత్వోపసన్నాని - శుద్ధసత్వస్వరూపాణి, కించ
సతామ్ - సాధుజనానామ్, సుఖావహాని- భగవత్పాదారవిస్తమాహా
త్వ్యక్రవణకీర్తనరూపభావన సుఖప్రాప్తకాణి, ఖిలానామ్ - అసతాం
కంసాదీనాంతం, ముహుః-శశ్వత్, అభద్రాణి - అమృతకానిచ॥ ౪॥

అ॥ భగవదవతారరూపాణి సతాంభగవత్పాదారవిస్త మాహా
త్వ్యక్రవణకీర్తనాదిలక్షణ భావనసుఖప్రాప్తకాణీత్యర్థమ్, తతస్థితీ
మతఃపహ.

{ మూ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాభిలసత్వధామ్నిసమాధినావే
శితచేతనైకే త్వత్పాదపాతేనమహాత్మాతేన కర్తవ్యమ్
గోవత్సపదంభవాభిమ్॥ ॥౫॥ }

వ్యా॥ (త్వయా)౩ = హే అమ్బుజాక్ష! సమాధిచా- సవ్యగా
సమస్తా, దీయతే - న్యస్యతే, మనోనేనేతి యథోక్తక్రవణకీర్తక-
నాదిరూప భావనమ్, తేన ; అభిలసత్వధామ్ని నిఖిలజీవనకాయాక్ర
యణియేత్వయి, ఆవేశితమ్ - నిరస్తరమాపిష్టమ్, యచ్చేత-స్తేన, ఏక-
ముఖ్యాస్సజ్జవాః, మహాత్మాతేన - మహాద్భిక్తృకృపయాద్రుద్భవేన, త్వ
త్పాదపాతేన - భగవత్పాదారవిస్తమాహాత్వ్యక్రవణాదిరూపయథో
క్తభావనలక్షణనాకయేత్వార్థః, భవాభిమ్ - అపారభవసాగరమ్, గో

శ్రీమద్భాగవతే - చతుః స్కంధే

వత్సరం కుష్వతి - అంతఃస్థానాంతరభావ పాప్రవృత్తి
 త్యక్తః॥

॥౨॥

{ మూ॥ స్వయంసముత్తీర్ణమస్త్యుద్యుత భవార్థ }
 వలభీమమహాసౌహృదాః భవత్పదామ్భారుహానా
 వసుద్రతే నిధాయయాతాస్సవసుగ్రహా భవా ॥౬॥

వ్యా॥ (మహాత్మ్యేనే) శ్రేయోర్విశిష్టయతి - (స్వయం)మితి =
 హేద్యుత - సకలజీవచిత్రాకవళ సౌంద్యభావిత, భీమమ్ - అభి
 వ్యాభి జన్మజనానంతరాభిరతి భయజనకమ్, భవార్థమ్, స్వయం
 సముత్తీర్ణమిహాసకసంప్రదాయ ముగ్రహప్రవేశమాత్రేణగోవత్సప
 దవతత మిచ్ఛేత్త్యేవ, అదౌ సజ్జనాభవాణావని మగ్నజీవేషు
 మహాదయావస్థలోఽపిస భవత్పదామ్భారుహానావమ్ - పోక్త
 శ్రీమణీతరాది మానభజనస్మృదాయసూర్గలక్షణనాకామ్, అత్ర
 సావ్యవృత్తిరపేక్షుః, నిధాయ - భక్తిమార్గముపదిశ్య, తే - సజ్జనాః,
 యారాః - త్వదీయంపరింధామప్రాప్తాః, యతో భవాన్ సదనగ్ర
 హః - సతామిగ్ధం భూతమహిమస్తాపకానుగ్రహణ శీలోసీత్య
 భవః, (అత్రై)మక్త్యభవతి మహాభాగవతాస్సయప్రోక్తభ
 గవన్తరీమానృత నిరవృత్తవణీర్తరాదిలక్షణ వృత్తభక్త్యా భవసి
 ధృవజ్ఞసాతీర్థాభివాద్ధి నిమగ్నజీవేషు కృపయాప్రోక్త భక్తిమా
 గణం సావ్యవృత్తి శిష్యాతా ముపదిశ్య స్వయం పరింధామ పా
 ప్రాభతి. ॥౬॥

అ. యచ్ఛక్తమ్ "అభివాదీణిముహుగ్గభలానా"మితి తదేవాద్యభ
 లానామ భద్రప్రాసణం వివృణోతి.

{ మూ ॥ యే శ్లో వివాక్షిమిముక్తమానిన స్త్యయస్త
 భావాదవిశుద్ధాద్ధమః । ఆరుహ్యకృచ్ఛేణపరంపరం
 తతగ్గత స్త్యభోనాదృతయష్టదశ్శ్రియః॥ ॥౭॥ }

వ్యా॥ (యేష్యే) ఇతి = హేతవఃవిస్తానః? ఆశ్యే - అనజ్ఞానా
స్తు, విముక్తమానినః - బ్రహ్మవ్యతిరీక్తస్య సర్వస్యమిధ్యాత్వపు
ష్టైః వాహమితిభావనయాసావ్యతానం విముక్తం వశ్యమానాః, త్వ
య్యస్తభావాత్ - చిదచిదీశ్వర వివేక జ్ఞానాభావేన త్వత్పాదారవిద్య
భక్తిరాహిత్యాత్, ఇథమిమకుర్వ బద్ధయః - స్వామిద్రోహణోవిప
రీతబద్ధయోభూత్వా, కృచ్ఛ్రేణ - జననమరణావిత్రమేణ, యద్య
చ్ఛయావరంపదమ్ - భగవద్భజనావిర్భావస్థానమ్, భగవద్భజనాను
గుణంమానుష్య శరీరమిత్యువాత్ ; ఆరుహ్య - ప్రాప్త్యస్తాతామి,
తతః - మానుష్యాత్, అగరిచలన్తి - కృషీటాదివిద్యగోళేనప్రాప్తి
వన్తి, కుతపితేవిముక్తమానినోఇథమగరిచలన్తి తాన్త్రాహ- (అనాద్యై)
తి = యతస్తై, భవత్పాదాసేవ్యా- అహంసేవక - ఇతి భవతిచ్చదేన
భజనార్థమచాచృతా యుష్కవంఘ్రి భవత్పాదారవిద్యేమైస్తై, అహ
మేవేశ్వర ఇతిభావనయా దుర్ధియోభవన్తి అపస్తై - అగరిచలన్తితి
సమృద్ధః.

1211

అ॥ త్వన్మక్తానునిచిచిత్వరహితానాం వివేకాచలత్వకథాక్షమా
ర్గం ప్రాప్యచకదాచిచ్ఛ్రీకృత్, కింతుభక్తైశ్చ కృతార్థా భవ
న్తిత్యాహ-

మూ॥ తథానతేమాధవ తావకాగ్రహిన్ భక్త్యైన్తి
{ మాగ్ధాత్వయిబద్ధసౌహృదాః । త్వయాభిగప్తాపిచ
రన్తీనిర్భయా వినాయకానీకపరమాధకసుప్రభో॥ ౮ ॥

వ్యా॥ (తథానత) ఇతి = హేమాధవ ? తావకాః - ౯
కా, త్వయ్యేవబద్ధసౌహృదాః - త్వయ్యేవ నిబద్ధహృదయాస్సన్తః,
మాగ్ధాత్ - సన్తాగ్ధాత్, కృపిత్ - కదాచిపి, తథానభక్త్యైన్తీనప
తన్తి, కింతుతే, త్వయా-మనోయోగకణీయఇతి కృత్యసర్వ సమూహే
న భక్తవత్సలేన, అభిత- స్సవంఘ్రి, భక్తిప్రతిబద్ధకాత్ ; గప్తాః, అత

ఏవనిస్సయాస్సంతః; విరాయకాః - విఘ్నకారిణి, తేషామసీకపాః - బలవత్తురవిఘ్నకారిణి, దారాపత్యాదయః; తచ్చామ్నాతమ్ "విప్రస్యతై సస్య సతోదేవా వారాదిరూపిణః విఘ్నం కుర్వంత్యయం హ్యస్తా నా కమ్యసమయాత్పర"మితి. తేషాం మూఢానువిచరంతి. దారాదిరూపేణేంద్రాది దేవాయ త్తవిఘ్ననగణయ్య సీరంతరం త్వద్భజనమేవ కుర్వంతో మువ్యస్త ఇత్సేర్థం. ఏతదేవాభిప్రేత్యహ్యయతే - "సవై జనోజాతుకథంచనామృతేస్తు కుర్వనేవ్యవదజ్జ సంస్మృతమ్ | స్తరస్తుకుం దాఙ్ఘ్రి సగూహానుప్రసరిహతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహాయతః సకర్మ చింత్యతరా క్షాంతరూపేనజ్ఞ్యైర్విరోమేనిమిరోఽధిపేతి | యేషా మహాత్రియ ఆత్మానుతత్స సఖాగురుస్సుహృదో దైవమిష్ట"మితి. ||౧౮||

అ|| అథయమక్త - (చరాచరస్య తేషామయరూపాణిభిషి) తతచ్చాప్య ప్రపశ్యయతి.

{ సూ|| సత్వం విశుద్ధం త్రయతేభవాంస్థితౌ శరీరిణాం }
 { శ్రేయః ఉపాయం వత్స | వేదప్రియాయోగతపస్సమా }
 { ధిని సరాహణం యేన జనస్సమీహతే || ౧౯ || }

వ్యా|| (సత్వ) మిత = శరీరిణామ్-చరాచరదేహవిష్టప్రాణి నామ్, స్థితౌ - పరిపాలన నిమిత్తమ్, తేషామేవ శ్రేయ ఉపాయనమ్-యథాయోగ్యం ధర్మాదిపురుషార్థప్రాసక్తమ్, విశుద్ధం సత్వమ్ - విశేషతశ్చుద్ధసత్వాత్కత్వమ్, వపుర్భవాత్ త్రయతే - స్వస్వరూపాత్క కంఠా మకృష్టాదిరూప చిన్మమజ్గళ విగ్రహమావిషురోషీత్యర్థః, యేన చిన్మ మజ్గళ విగ్రహేన, జనః, (జాతావేకవచనమ్) ప్రియాయోగాది భిక్షవాహణామ్-పూజామ్, సమీహతే - సమ్యక్కరోతి, తాదృశది వ్యమజ్గళ విగ్రహమావిషురోషీతి సచ్ఛుద్ధః, ప్రియాయోగః - భవ దారాధనమ్, తపః - భవతగ్రధాశ్రమణ కీర్తనాదాచితై కాగ్ర్యమ్, "మనసశ్చేన్ద్రియజాంచ వికాగ్ర్యం పరమంతప" ఇతి వివరణాత్;

(3) పాపములు కలుగజేయును.

7

సమాధి:- సమాధానం, సావధానంగా వ్రాయడం సావధానంగా వ్రాయడం
 త్రసమాధానం వ్రాయడం:- ||౯||

అ. యశోవంశస్థుఁడొక్కఁడు నరభావాన్నిఁగలఁడౌతఁడు. ... *

మూ॥ నన్ను చూచే వారిని జూచుచు నానందము
నభివాదము జనుము॥ గుండ్లకాశ్రమమున నున్న
వాడనుకొనలేదు మృత్యుచయే నమాగమి॥ ౧౦॥

[illegible]

అ || అధోవాసం ధగజవతాన నామూచీనామపారతా మావేద
యన్ స్తోత్రః*

{ మూ॥ సహజరూపేనైకమకజన్మభి నిరూపితజ్యే }
 { పరభక్త్యుచితైః సైవ నోపచోభ్యాయనుజేయవ }
 { శ్లో॥ నోదేహప్రియాచార్యో యస్తస్మాదహే॥ ౧౧॥ }

వాగ్ (సహజే) తి- రామాని- రామ కృష్ణ గోవింద ముకుందే
 ల్యాదీని. రూపాణి- పత్నీకూమాదీని, (ఉభయత్రజాతావే
 కవచనమ్) రచ, సద్భంధులైనారూపరూపే, గుణకమకజన్మభి- బు
 ద్ధిపాపారసా- స్త్రా- యుక్తాశ్చజ్మకజన్మభి రపేత్యధికం, సనిరూపి
 తజ్యే- ఏతావద్దామని ఏతావద్దిరూపాణీతి గణయితమశక్యే,
 ప్రియాసహజాతా వచారత్వాలిఖావః; కీర్తనస్యతః? సాక్షి
 యః- సోదేహవ- ప్రదేహవత్వేన రచనశ్చస్త్యేన్యథాగి, కించమనోవ
 చానా- గి- సద్భంధ- మారాధ్యం హేమభ్యామ్, అనుజేయమ్-
 ఏతద్ధి- సహజమూర్త్యాస్తీనిశ్చయరూపమ్, పర్యే- యస్య
 రచనం- పరసద్భి, హేదేహః అభావి- భవానేపం మనోవచోభ్యా
 మనుచుచరాధికం, ప్రమామమ్- భారత్వదారవిద్వారాధనే క్రి
 యమాదేహః, భరత్వాదారమేనా రాధన- కమిత్రువా ప్రతియన్తి-
 భవ- స్మరూపాప్రేకవచోనమూర్త నిష్పన్నైరేవభిరగి, నతసా
 కర్తవ్యః “శేషోభారావసరశ్చైవాస్యపాప”మితి. “ద్యుపతయ
 ఏవలెనయయి- వైచిత్తయ”-చక్రలేకి. ❀ ॥౧౧॥

ఆ. “ప్రియాచార్యో యస్తీ” ప్రియమపేక్షతో- సహజరూ
 పాజ్యేకతేన సహజ్య నిష్పన్నవీక్ష్యక్తమ్, సప్సృతి రన్నిరూపణ
 ప్రకారం విష్ణుక్ తన్నిరూపకాదే-ం కృపార్థకలామాహ.

{ మూ॥ శృంగేశ్వరగృహంశ్చయశ్చనిర్దయరామానిరూ }
 { పాణిచ- జ్యోతిసో- సో- సుయ- త్వచ్చుడారవిద్వయోరా }
 { విష్ణులిక్తోభవాచుచరైః. ... ॥౧౨॥ }

వాగ్ (శృంగే) భాగ- “చంద్రశ్రీతపస్యేనా మ్రుల్లస్వీయారిమ

వ్యా॥ (విష్ణ్వృత్తి) తి- మేహశేః భవతః, యదా- పాదస్థానీయా
యాః, భువో- భూమేః, “పాదావహీయంస్వక్ష్మలైవయస్యే” తిశ్చ
తేః; భారః- కంసాద్యసురానీకరూపభిత్వకః, అవసీతః - అవరో
పితః, ఏతద్విష్ణ్వై భువోస్సృగంబభద్రమ్, కేన ? ఈశుస్తవజన్మ
నైవ- అవతారవాదమాత్మేన, ‘అస్మాప్రావృష్టమోగరోఘ్నా హస్తా
యాంసయసేబుధే’ త్వశరీరవాక్యశ్రవణమాత్మేణ కంసాద్యసురకూ
టోశ్శక్త్యామృతవస్త్వైవపాత్రీయోభూదితిభావః. (కింబ) సుశోభనైః-
చుగితదేహీనాంధర్మవ్రాణాంబంశులకరైః, త్వత్పదకైః - ధ్వజవ
జ్రామలశాపచిహ్నైః తవన్యానైః, అబీరతామ్- చిన్హితామ్, కృపా
కటాక్షేణ వీక్షితామ్; ద్యామ్- దివంబ, ద్రౌత్యామ్- పశ్యేమః; ఏత
ద్భువిష్ణో, భువోస్సృగంబభద్రమ్.

... ॥౧౩॥

అ॥ వరాహస్య మమపాగ్రహణామాత్మేణావాఙ్మనోగోచరాపారది
వ్యవహారమోమాదృశానంభేయచతుముఖారాధ్యమానదివ్య పాద
పీఠస్యతవా వ్యావ తా లేకరుచాంవిరాహేశ్వస్తరంసవశ్యామిత్యాహ.

{ మూ . న లేభవశ్యేకభవస్యకారణంవినావినోదంబతతరగి- }
{ యామ హే! భువోవిరోధస్థినిరస్యవిద్యయాకృతాయత స్త్వ }
{ య్యభవాశ్చమాన్యూ * * * ॥౧౪॥ }

వ్యా॥ (సత) ఇతి - అభవస్య - అజాయమానస్య, హేఈశః
భవస్య- త్వయాద్యక్రియమాణావతారస్య, వినోదమ్- కరుణానుక
రణమ్, వినాఽన్యం కారణమ్, సతరగి-యామహే - నచిస్తయామః,
క్షీంతు కరుణైవకారణమితి నిశ్చయమ ఇత్యర్థః; తథావ శూన్యాయతే
* ‘అజాయమానోబహుధావిజాయతే- తస్యధీరాశపరిజానన్తి యో
నిమ్- కారణమ్- కారుణ్యబాహు మిత్యర్థః; బలేతిహమే- కుత ఏ
వంబుదవతారే కారణచిన్తనమత ఆహ- (భవ) ఇతి - యతోఅ
భవాశ్చీయాత్మని- అభవాః- ముక్తాః, లేపామాశ్రయజీయ స్వరూ

పే, (యద్వా) జన్మాద్యుపాశ్రయస్వరూపే మోక్షైక దాత్మస్వరూ-
పే-త్వయి, నిత్యైవైవై-జ్జగదవిగ్రహవత, అపిద్యయా-కషణా, అ-
స్మాకమ్-ధమా-శ్రుతిపాఠా-పహాననాద-అగ్ని-లాస్యైః (య-
ద్వా) అవిద్యయా, జీవానాం పాచీనకమణా-త్వయి- నిమిత్తేనతి, భ-
వః-జన్మ-నిరోధో-మరణమ్, చకారాణ్ణే-అపిశబ్దైః, క్లితః-పాల-
నంచ, కృతాభవంతి-అతో భవజ్జన్మని కరుణైవకారణమ్, నతు క-
మేతి భావః. ॥౧౪॥

అ॥ ఇత్థం కరుణయైవమత్స్యైవ్యవతారానపి కృతవాన్సీత్యాహ.

మూ॥ మత్స్యైవ్యైకచ్ఛవవరాహాగ్నిసహస్రహంసరా }
జన్యవిప్రవిబుధ్దుకృతావతారః | త్వంపాహీనప్రి }
భువనంచతధాధునేశభారంభువోహరయదూత్తమ }
వద్దనంతే * * * ॥౧౫॥

వాగ్ (మత్స్యై) ౩- కచ్ఛపః- కూసుః, రాజన్యో- రాశరధ్యా-
దిః, విప్రః- జామదగ్న్యాః, విబుధః- వామనాదిః, నః- అస్మాక్, యథా మత్స్యైదిమ కృతావతారస్థా పురా అస్మాక్ త్రిభువనం
చ తత్త్వైరోధి నిరసనేనపాసి- పాలితవానసి, తథాభురాపి, హే-
తవః భువోభారంచార- అపాకురు, అపాకృత్యాస్మాక్ త్రిభువనం
చ పాహీతిభావః; ఏవమగ్రజ్యేయవత రైరవిరతమగ్నవాది నిభి-
లజీవోపకారిణోపారమహిమ్నస్తవభక్తవాత్సల్య కారుణ్యాదిగు-
ణగణ వరాణామౌహమ్, తే- తుభ్యమ్, వద్దనమ్- నమః, త్వాం
ప్రొతుమశక్తోహంకేవలం వద్దనంకరోమిత్యధాః. ॥౧౫॥

ఏవం భగవంతం సంస్తూయకంసాగమనంస్మృత్వావిభ్యుతీం దే-
వకీం సమాధత్తై.

మూ॥ దిష్ట్యాన్యమృతేకుక్షితోమేఃపుమానం శేనసా-
క్షాద్భగవాన్ భవాయనః | మఘాద్భయంభోజప-
తేర్తమూర్ఖోర్గోపాయదూనాంభవితాతవాత్స

వ్యా॥ (విష్ణే)॥ హే అహుః తవ, దిష్ట్యైర్భద్రవస్తు, య
తః, పరశిప్రమాణ- పరమపురుషః, భగవాన్- క్షీణాదాయణః, అం
శేన- బలదేవేనసహ, సాక్షాత్తవకుక్షిగతః, కథంపూతస్సకః భవా
యనః - తవయదక్షలస్సాస్మాకంన సర్వదామనఃమజ్జతః ప్రాపక
స్సకః, అతిముముక్షుః- మహదలక్ష్మిమణేన మర్తుమిచ్ఛతః, భోజ
పతీ- కంసాత్, లేళయంమాపూత్ తవాత్మశోయదూనాం గో
ష్ఠైవభవితా- భవిష్యతి, తస్మాద్విషంవికంసాన్లాభైఃపిరిభిభావః॥౧౬॥
అ॥ దేవా బ్రహ్మరుద్రౌ బహుమానయన్త స్సన్తస్పవస్థానంగతా
ఇత్యాహ.

{ గుూ॥ ఇత్యధిష్ఠ్యాయపురుషంయద్యాపమనిదంయ }
{ థా॥ బ్రహ్మేశానాపురోధాయ దేవాఃప్రతియయు }
{ దివమ్॥ * * * ౧౭॥ }

వ్యా॥ (ఇతి)॥ యద్యాపమ-యన్య- మహాపురుషస్యరూపమ్, అ
నిదమ్- ఇదమిత్థమితినిదేష్టమశక్యమ్, తంపురుషంపూజణం; య
థా- యథాశక్తి, ఇతి- పూర్వోక్తరీత్యా, అవిష్టాయ - దేవాశ్చబ్ర
హ్మేశానాం, పురుషం- భావకృష్ణావతారరూపమ్, పురోధాయ-
ధ్యానరూపేదాగ్రీకృత్వా, దివంప్రతియయిరితి. (అథవా) ఉక్తరీ
త్యామహాపురుష మభిష్టాయస్థితౌ బ్రహ్మేశానాపురోధాయ- ఆ
భ్యామ్; దేవానాంనిఖిలాపన్నివారణేన భగవద్దయా సమ్పదకా వితి
పురోధాయ - పురస్కృత్యై తౌ బహుమానయన్తస్సన్తో దివంప్ర
తియయిరితి.

ఇతి శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యానం శ్రీకుకపక్షీయాఖ్యానం

దశమస్కంధే ద్వితీయాధ్యాయస్థ గర్భాంతరిస్సమాప్తా.

శ్రీసీతారామాభ్యాంసమః.

(3)

శ్రీ సీతారామాభ్యాం నమః.

౧౫

అస్తత్సద్గురు చరణారవిష్టాభ్యాం నమః.

శ్రీమద్భాగవతే దశమసుధే చతుర్దశాధ్యాయస్థ
 వత్సాపహరకాలిన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా శ్రీ శుకపక్షియాభ్యాః.
 బ్రహ్మస్తుతి ప్రారబ్ధః.

తతశ్చతుర్దశే ద్రష్టుం కృష్ణవైభవమౌత్సహః । అపరాధ్య
 భృశంభీతః కృష్ణమసౌ దిశీర్యతే॥ అఘాసురమోచన రూపపరమాశ్చ
 ర్యంభగవన్మహిమానం దృష్ట్వా బ్రహ్మః తికుతూహలేనాన్యమపిభగ
 వన్మహిమానం ద్రష్టుంవిశ్వమోహకే భగవత్స్వకీయతుచ్ఛమాయాం
 వితత్య తదభిధావుక మపారం భగవన్మహిమానం దృష్ట్వా తిభీత్యా
 సవేపథస్సక భగవన్తుం సౌతః॥ ...

{ మూ॥ నామీద్యతేభివపుషేతటిదమృరాయ గుర్తా }
 { పతంసపరివిష్ణులనస్తు ఖాయః వన్యప్రశేకవిశేత్రవి }
 { పాదవేణులత్తశ్రియేమృదుపదేపశుపాక్లకాయ॥౧॥ }

వ్యా॥ (నామీ) క్యాదినా- హే ఈద్య- అస్తదాదిభిస్త్యత్య, న
 ర్వజేదైః పూజ్యైరియావలే; పశ్యన్తి పశవో- జీవాః, తాన్నిగ్రహ-
 నుగ్రహవ్యాజేనపాతీసిపశుపో విష్ణుః, “యన్జ్యోవై విష్ణుః- పశవశ్చపి
 ర్యజ్ఞేవ పశుమప్రసిష్ఠతీ”తి శ్రుతేః; తస్య అక్లజః- దీపాద్దీపా-
 న్నరవదావిభూతశిశ్యభక్తః, (యద్వా) పశవో-హృషీకాణి, తానిస్య
 స్త్వవిషయేను ప్రపతానేన పాన్తిన్ద్రియాభిమానినోదేవాదిగ్వా
 తాదయః, తే-అక్లకాయస్యతస్యై; తే- ద్వితీయాధేవతుష్కః,
 త్వాంనామి, (అగవా) తే-తుష్కయే, నామ- నమసు-రోమీ త్యభక్తః;
 కీర్తనాయః అభివచ్చామశం వపుర్యస్య తస్యై; తటిదవ- జ్యోతి-

తి మకాయమమృతం యస్య; గుహ్లాభిః-పుష్ప విశేషైః, అవతంసా-
 కణఃకూషదేవ, పరిశీరసఃపితక, పిచ్ఛిమ్-బహుపీడంవ, తైల్లణ-
 సస్త్వభిమ్-గోపవేష ప్రకాశకంముఖారవిద్ధం యస్య తస్యై; కించ-
 వన్యానామ్-చూతప్రవాళాదీనామ్, స్రజోయస్య తస్యై; కబళాది
 భిల్-క్షుభిశ్చి-శ్శిభాః, యస్య తస్యై; మృదూ-సుజాతాంబు
 రుహవన్ద్వదుశౌ, పాదా యస్య తస్యై; ఏవం భూతాయతు
 భ్యం కేవలం నమసు-రో మీత్యనేన భగవత్స్వరూప గుణానాంసా
 కశ్చేనదుక్షేయత్వ ముక్తమ్. ... ||౧||

అ || ఏతదేవ వివృణోతి ||

{ మూ|అస్మాపి దేవవపుషోమదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామృ
 యస్యనతుభూతమయస్యకోపి | నేశేమహిత్వవసి
 తుంమనసాన్తరేణ సాక్షాత్తవైవకిముతాత్మసుఖాను
 భూతేః||౨|| * * }

వ్యా|| (అస్మాపి) తి. దేవవపుషః- అనిశంమోదమానాపాకృ
 తదివ్యమృత్యుశస్వరూపవిగ్రహవతః మదనుగ్రహస్య - తుదేక్షణేమ
 య్యనుగ్రహణాయస్మాత్తస్యతత్రోపేతుః-స్వేచ్ఛామయస్య- స్వీయా
 వామ్-భక్తానామ్, ఇచ్ఛానురూపస్య, అతఏవనతుభూతమయస్య -
 అభూతోపమస్వరూపస్యేత్యర్థః; (యద్వా) జీవవత్పచ్చభూతా
 త్మకప్రాకృతదేహాదిసమృక్క-రాహిత్యేన సర్వదా ఆశ్రిష్టానస్త మ
 యావయవస్వరూపస్యేత్యర్థః; అతఏవఅత్త నామ్-జీవానాంసుఖాను
 భూతిః- మోక్షలక్షణబ్రహ్మనన్దానుభవో యస్మాత్తథావిధస్య తవ;
 మహి- మాహాత్మ్యమ, అనన్తకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణత్వ మితియా
 వత్; అవసితమ్- సాకశ్యేనపరిజ్ఞాతుమ్, సాక్షాత్తవ కృపాపాత్ర
 భూతఃకః- ప్రజాపతిరహమపి, నేశే- నసమర్థః; (యద్వా) కః-
 ప్రజాపతిరహమపి, మనసాన్తరేణ- ఆన్తముఖభీకృతేన చిత్తై కాగ్ర్యే

డాపి, యథోక్తగుణపూర్ణాన్య తవమాహాత్మ్యరసాత్కృతవసేతుమ్-
సాకల్యేనపరిజ్ఞాతుమ్, నేతే- ఈషదపినమధోఽనభవామి, కిముతమ
దన్యే అర్వాత్తనాదేవా స్సాకల్యేనపరిజ్ఞాతుం నసమధాన్యవేయురి
తి వక్తవ్యమిత్యథః, తథాచ శ్చతయః కిలద్ధావేదక ఇహాప్ర
వోచత్- ద్యుపతయఏవ తే నయయరస్తమనస్తతయ- నాస్తంగు
డానామగుణస్యజగ్ముర్యోగేశ్వరామే భవపార్థముఖ్యాః - యోవా
అనస్తస్యగుడాననస్తాననుకృమిష్యన్సతుబాలబుద్ధిరీతిచ॥ ౨ ౪

మూ॥ జ్ఞానేప్రయాగ్యముదపాస్యనమస్తవజీవజైన
స్త్వభిరతాంభవదీయవారాణమ్ | స్థానేస్త్రితాశ్చుతి
గతాంతసువాజ్ఞానోభిర్వేద్యాయశోజితజిహ్వస్థితై
(ప్రి)లోక్యామ్ || 3 || ...

వ్యా! యస్మాదేవంతస్సాల్, యేతత్ప్రత్యాయనివేశినః, క్షానే-భగవ
త్స్వరూపగుణానాంసాకల్యపరిక్షానే, హ్రీయానమ్- పరిశ్రమపూర్వక
ప్రాయత్నమిత్యర్థః- ఉదపాస్య-సమ్యక్, క్వాప్తానే-సత్సభాయామ్,
స్థితాః- సర్వదాస్థితాస్సంతః, సన్మఖరితామ్ - క్లాభ్యుత్తేన సద్భిరు
ద్దోషితామ్, శ్రుతిగతామ్-సత్సభాశ్రయణమహిమ్నాస్వతవీవకణ
రన్తః- ప్రవిష్టామిత్యర్థః, భవదీయవాతామ్- రామకృష్ణాద్య
వతారవిచిత్రలీలామ్, కేతుబద్ధన గోవర్ధనోద్ధరణాది దివ్యలీలామి
తి యావత్; తనువాజ్ఞానోభిర్నయంతః- మహాస్మఖరిత లీలారసనిషే
వణమేవాస్మాకం జన్మసాఫల్యమిత్యేవంబహుమానయంతస్సంతః, జీవ
ంతి- జన్మసాఫల్యం కుర్వంతి, స్వస్వాత్మానంకృతార్థయ న్నీతియావత్;
తత్రతస్త్వాబహుమానమ్ - “రథాదవసూర్వ్యసలేష్వచేష్టత ప్రభో
రమూన్యజ్ఞైరుచాన్యైశ్చాచరి” తివత్; “పాదాహరేక్షేత్రపదా
నుసర్పణే” ఇత్యాదివచ్చ భగవద్విషయేకాయశ్రమాచరణమ్. వా
చాబహుమానమ్-వాచాయన్మామకీర్తయత్ - సహస్త్రిసగోళజనతా

భువిష్టవశిత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామశబ్దోత్తనాది కమ్. మనసాబహుమానంతు 'సజైమనఃకృష్ణపదారవిష్టయో' రీత్యా ద్యుక్తరీత్యా భవత్పదారవిష్టాద్యనుష్టరమ్. తథాచైవం యథోక్తరీత్యా "తదవపరమ్యంరుదిరంసవంసవ" మిత్యేవమతి కుతూహలా స్సన్తో యే శీవన్తి తైర్భక్తజనైః, హేఅజితః (ఇతిభక్తజనానామ్, అవశ్యం ప్రాయశో బాహుశ్యేనః) జితోసి- ఏవంవిధ భక్తజనై రసకృదావిష్కృతోత్తర-క్షణస్య తద్వశ్యోభవనీతి భావః. త్రిలోక్యా మితి చతుర్దశభువనస్యాప్యపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వంభక్తవశ్యోభవనీయ్యుక్తమ్, తద్దైవశ్రూయతే "ప్రియస్సహృద్వసిఖిలుమాతురేయ ఆత్మాహ-ణీయోవిధిక్యద్దురుశ్చ | యేషామహంప్రియఆత్మాను తశ్చ సఖాగురుస్సహృదోదైవమిష్ట" మితి || ౩ ||

అ|| ఏవం భగవద్దేవవి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయోకప్రదాయీ సిం భక్తివిహయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానాథకం ప్రయతతాంవ్యథాకాయా సవపభవతీత్యాహ. ...

{ మూ|| శ్రేయస్సు శ్రీభక్తిముదస్య తేవిభోక్తిశ్చన్తి }
 { యే కేవలబోధలబ్ధయే | తేషామ (సౌక్లశలవన) సు }
 { క్లేశవయోఽవశిష్యతేనాస్యన్యధాష్టాలతుషావళూ }
 { ౩. నామ్ || ౪ || * * * }

వ్యా|| (శ్రేయస్సుతి)మితి- శ్రేయసామ్-భోగాపవగరూపాణామ్, సుఖిణి- పరివాహవదజస్య స్రవణమ్, యతః, తథావిధామ్, తే-తవ, భక్తిమ్ 'దేవాహంగుణవిజ్ఞానా' మిశ్యాదీ లక్షణై రా మ్నాతామితియావత్; ఉద్యు ఉత్పజ్య, అనాపృత్యేత్యథః; యే కేవలబోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞాన ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోధునాపినమవస్యతినాస్యపార' మిత్యాద్యాన్నయనుసారేణ అదిశేషాదిభి రవ్యభవ్తపారస్యభగవ

న్యాసఃత్వస్య పారపరీక్షానాశం వృధాక్రామ్యస్తీత్యథః; తేషా
మనుక్లేశచయః- వాఙ్మనోబుద్ధ్యాని పరిశ్రమబాహుళ్యమేవ, అవశి
ష్టతే - నాన్యత్, అనుక్లేశల ఇతి పారేపి మనోవాగాది శ్రమిభా
హుళ్యమేవ భవతీత్యుక్తవీవాథః, సమానమన్యత్, అత్యద్వష్టాస్తః,
(యథేతి- స్థూలతమః- అస్తస్తజ్జలకణరహితా ధాన్య వత్స
తీయమా ధార్యాభాసావేవ, తజ్జలతేచ్ఛయా తవవఘాతినాంకా
యక్లేశంవినా అన్యత్ఫలం నాస్తి తద్వదితి భావః ॥౪॥

అ॥ ఇదంపి పుంసస్తపసశ్చుక్తితస్యవాప్తివ్యవస్థా పూర్వతస్య
చబుద్ధవత్తయోః | అవిచ్యుతోథకాకవిభిర్నిరూపితోయదుత్తమశ్లోక
గుణానువణానమ్ ॥ భక్తింలబ్ధవతస్సాధోక్తిమన్యదవశిష్టతే ఇత్యా
ద్యామ్నాయానుసారేణ తపఆదిఫలభూతా శ్రీహరి భక్తిరేవావశ్య
మనుష్మేయేత్యత్ర సదాచారంప్రమాణయతి.

{ మా ॥ పురేహాధూమకౌబహవోపియోగినస్తస్వదర్శి }
{ తేహనిజకమకలబ్ధయా | విబుధ్యభక్త్యైవకథోపనీ }
{ తయాప్రపేదిరేహోచ్యుతతేగతింపరామ్ ॥ }

వ్యా॥ (పురే) యి - హేధూమక - సర్వత్రపరిపూర్ణ, పు
రా - పూర్వంవిద్యమానాః, బహవోయోగినోపి - తపోయోగయాగా
ద్యుపాయానుష్ఠాతారోపీతియావత్; త్వయ్యేవార్పితాః - సమర్పి
తాః, తాహః - తపఆద్యనుష్ఠానాని యైస్తే; తథాధూతాస్తస్తః;
నిజకమకా - స్వస్వానుష్ఠిత తపఆదినమర్పణ లక్షణేన, లబ్ధయా -
సంపాదితయా, నిరస్తరశ్రవణకీర్తనలక్షణయా భక్త్యైవ, విబుధ్యై
భగవత్స్వరూపగుణానామవసానం నాస్తీచ్ఛకం నిశ్చిత్త్య, అజ్ఞా
తనాయాసేన, హేఅచ్యుత - భక్తజనచ్చ నివర్త-త, త- తవ, ప
రాంగతిమ్ - పరంధాయమాప్తి లక్షణమ్, ప్రపేదిరే - పారిత్య, వి
బుద్ధ్యైవైతి పారేపి తప ఆది సంవర్జితయేత్యుక్తవీవాథః .

(ఇహాయమధి హ్రీయః) “దానవృతతపోహిమజపస్వాధ్యాయసం
యమైరిత్యాద్యాహ్నాయశీత్యా బహుజన్తసశ్చిత్రపుణ్యపుష్పవిపా
కేన జీవానామాదౌ సత్సమాగమః, తత స్తదనుగ్రహేణ భగవద్బీలా
కథామృతనివేషణేఽనుచిః, తతో నిరస్తర శ్రీవణాదియాస దృఢధక్తి
నిష్పత్తి రితి ॥ ౫ ॥

అ॥ యథోక్తక్రమేనగుణ్యేన భజతాంభగవ న్నహిమైకదేశా
వగమస్తత్పదప్రాప్తిశ్చేత్యేత దుభయమపి సులభమేవేత్యాహ.

{ మూ ॥ తథాపి సూమకమహిమాగుణస్య తేషాంధృ
మహాత్మ్యమలాంతరాత్మభిః । అవిక్రియాత్సావ్యసూధ
వాదరూపతోహ్యసన్యహోధ్యాత్మతయానచాన్యథా॥ }

వ్యా॥ (తథాపి) తి- మేఘూషక- అచిన్త్యాపారమహిమక,
తే- తప, మహి- భక్తవాత్సల్యాది సద్గుణమహాత్మ్యమ్, సకృత్సని
రణమాత్రేణ కాలకమఁగుణాంత పరమాశ్చర్యమయ పరంధామ
ప్రాపక ప్రభావంవా; తథా, మాగుణస్య- మాత్మవత్సర్వాపరాధ
సహనశీలాయా లక్ష్మ్యేగుణస్య, మహాపరాధసహనశీలాది లక్షణ
స్యాపి మహి- మహాత్మ్యమ్, అపరాధినో భగవత్పద ప్రాప్తవాది
నాభగవత్సమాధాన పూర్వకంభక్తజనాపరాధ సహనాది లక్షణం
జేతియావత్, అమతే- ప్రకృతి తదనుగుణాది సమృద్ధిరహితే, అప్రా
కృతాసంక్లేయాపారమహిమ్నీహరౌ; అంతరాత్మా-మనః- తదుప
లక్షితవాగాది నిఖిలేంద్రియాణిచయేషాంతైః; విబోధ్యమహాతి- భ
గవద్ధమఁపరాయణావతన్తహిమాగుణ ప్రభావమవగన్తు మహా
స్తీతియావత్; నను మహానయం శ్రీహరిః కథం తుచ్ఛాజ్జీవాక ల
క్షీకృత్యస్యమహిమాసం ప్రకాశయేదితి సతత నియమిత్యత్ర హేతు
మాహ- (అవిక్రియా) వితి- భావప్రధానోనిదేశః- అవికారిత్వా
దిత్యర్థః; నహి జీవేషు స్వమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాపనేనపరమకృపయా

తదుద్ధిరీషోఽస్తవ ప్రకృతికార్య దేహహజ్జాగరశ్చ భావానాం జీవానామివాహంగీయాన్ మత్ప్రభావం మదపరావరాకాజీవానజానన్తిరీష్యక బుద్ధివికారస్సాన్యదితిభావః. అత్ర హేతు స్వామిభవాత్ - స్వానామ్ - జీవానామ్, అనుభవాత్ - బ్రహ్మసద్దానుభవ హేతుత్వాదిత్యర్థః; 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యానిఘాతానిమాత్రాణామజీవన్తి - సవీకోబ్రహ్మగుప్తాన్దః శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్యే' తిచ శ్రుతేః; అపిచ అరూపతః - యథోక్త విక్రియా హేతుఘాత ప్రాకృతరూపరాహిత్యావప్రాకృత దివ్యవృక్షశిఖిగోహవత్త్వాచ్చేత్యర్థః; కించ అనన్యబోధ్యాత్మతయా భక్తైకసంవేద్య స్వభావత్వాదిత్యభిప్రాయః; అతోన్యధానచ - నక దాచిదప్యస్తిన్నుపదిష్టాః అసమ్భావనాకతః వ్యేత్యర్థః॥ ౬॥

అ॥ తహిం ఇత్థం మదనుగృహీతా అపి మచ్చంతా స్సాకల్యేన మన్తహిమానం కిన్నావగచ్ఛేయురతఆహ.

{ మూ॥ గుణాత్మనస్తేపిగుణాన్వమాతుంహితావతి }
{ ణస్యకఃకశిరేస్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుక }
{ త్రైర్భూపాంసవశిఖేమహికాద్యభానః ॥ ౭॥ }

వ్యా॥ (గుణాత్మనః) ఇతి- గుణాత్మనః- అనన్తకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణాప్రాకృతదివ్యవృక్షశిఖిగోహస్యేత్యర్థః; గుణా- 'సత్యం శాచందమాత్మాన్తి' రిత్యాది సద్గుణా, విమాతుమ్ - విశేషతః- సాకల్యేన, పరిజ్ఞానుమితి యావత్; కీచనస్య? హితాయావతీతాస్య 'యాచవ్యష్టివిషాదే' త్యాద్యుక్తరీత్యా న్యున్వయాప భవనాదిరూపస్వమాహత్కార్యవిమూరణేన బ్రహ్మచంద్రాగ్రానిభిలషేవానాం స్పృశ్యైకసంస్పృతమతా ప్రజ్ఞప్తిసిద్ధయే అవిఘాతస్యేత్యర్థః; కః కశిరే- కేవాసమథాఅభవత్, నకేపీత్యర్థః; శిద్ధగుర్భుతా అపి నేశిర ఇత్యాకాక్షాయామాహ- (కాలేన) తి- చిత్కాలావతి-

తోరుజస్సభిరిత్యథః, సుకల్యైః - పూర్వోత్తరజన్మగణన పుత్రస
ద్ధాన ప్రత్యభిక్షాననిపుత్రైః, భూపాంసవః - పృథివీపరమాణవః, తే-
సంభారమాణాః, మిహికాః- హిమకణాః, ద్యుభాసః - నక్షత్రాణి
చ, యైః; వీవమ్భులైః, విమితాః- విశేషతోగణితాస్సృష్టాదృశా
అపి కే ఈకరణైః సమృద్ధః. 'కోలధావేద కఇహపునోచత్ - విష్ణో
ర్ముకంవీర్యాణిపునోచత్ - విష్ణోర్ము వీర్యగణనాంకతమోహాతిహా
యకపార్థివాస్యపి కవిప్రియమేరజాంసి - నాన్తంగుణానా మగుణ
స్యజగ్ముర్యోగేష్వరామై భవపాద్య ముఖ్యాః - యత్రోపతస్యగుకల్ప
స్సహజ్జ కోటిభి స్తవనన్తః" ఇత్యాద్యాన్నయై రుష్ణోవా దితి
భావః || ౭ ||

అ|| 'యోనాద్రియేత త్వత్పాదా సశోచ్యేహ్యత్సవచ్ఛిక' ఇ
త్యాదివాక్యపర్యాలోచనయా సర్వోపాసనాఫలభూతానర్వశాస్త్ర
తాత్పర్యగోచర భూతాత్సద్భక్తిరేవ లభ్యపురుష జన్మభిరవశ్యం స
మృదనీయేత్యాహ. (తత్రేనుకమ్ప) మితి- * *

{ మా|| తత్రేనుకమ్పంసుసమీక్షమాణోభుజ్జానవీవా }
{ త్వక్పతంవిపాకమ్ | హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్మమస్తే }
{ జీవేతయాము క్తిసదేసదాయభాక్ || ౮ || }

వ్యా|| తే- పరమదయాశోస్తవ, అనుకమ్పమ్- మదీయోయం
క్షణీయ ఇత్యేవరూపాం కృపామేవకేవలమ్, సుసమీక్షమాణః- క
స్మిన్ జన్మని కదావాధవివృత్తి సమృక్ప్రకీతుమాణః, అతవీవాత్స
క్పతమ్- నేవైవకృతమ్, విపాకమ్ - పాగ్రభ్యపుణ్య వాసనాఫలమ్,
భుజ్జానః- "భోక్తవ్యమాత్మనోద్దిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యతే"త్యు
క్తరీత్యా హషవిషాదంవినా సుఖదుఃఖమనుభవత్ సన్నేవ, హృ
ద్వాగ్వపుర్భిః- వనోవాకాగ్రయైః, తే- తుభ్యమ్, నమః- నమనమ్,
విదధల్- యథాయోగ్యం కుర్వాణమీదశః, యో జీవేత- సః, ముక్తి

పదే- ముక్తిస్థానేపరస్మిన్ ధామి, దాయభాక్ - దాయమివాయ
 త్నప్రాప్యనిమితస్థానవాక్ భవతిత్యర్థః, తత్రహృదానమనమ్, స
 దాభక్తవాత్సల్యాదిగుణగణస్తరణపూర్వక మాపాదకేశభగవద్యూ
 పసంస్తరణమ్, నాచానమనమ్- నారాయణ వాసుదేవ రామ శృంగ
 గోవింద ముకుందేత్యాదిశ్రవణ మశ్లశభగవన్నామసమీతానపూర్వక
 తచ్చరిత మహామృతవణానాది, వపుషానమనంతు- 'పాదాపారేగిజ్ఞే
 త్వపదాను సర్వణ ' ఇత్యుపదిష్ట రీత్యా శ్రీహరేగి జ్ఞేత్ర పదానుస
 ర్పణాది || ౮ ||

అ|| ఇత్థం భక్తవాత్సల్యాదిసద్గుణసమ్పాదేన భవతా మద
 ఘం పుష్టతఃకృత్వా అహం ప్రత్యేవద్రక్షణీయ ఇత్యాశయే నాహ-
 (పశ్యే) తి-

మూ|| పశ్యేశమేనార్యమనస్తాద్యేపరాత్మనిత్యయ్యై
 పిమాయిమాయని । మాయాంవితల్లేషీతుమాత్మ
 { వైభవంహృహంకియానైచ్చమివాచ్చిరాగ్నా || ౯ || }

వ్యా|| హేతుక- అత్రితజననర్వాపరాధ సహనసమర్థ, త్వ
 య్యపి- మత్ప్రార్థకనయా మదనుగ్రహార్థ మిహ కృపయావలీల్లే
 భవత్యపి, అతీవ మలీచితమ్, అనార్యమ్ - గురుద్రోహాదిరూపదౌర్జ
 న్యమ్, పశ్య- అపకృష్టాదివా బాలేనకృతమితి త్వాంత్యామయిక్రపా
 కటాక్షం కుర్వసిభావః. కీడ్వగూఢతమనార్యమ్? అనస్తే - స్వరూప
 తోగుణతచ్చస్తరహితే, (అత్రహేతుః) ఆద్యే- సర్వకారణకా
 రణధూతే, పరాత్మని, పరేషామ్- మాదృశాస్థ్యేయ బ్రహ్మాదీ
 వామ్, ఆత్మని- నియామకే, మాయిమాయని - సర్వజగన్మోహకది
 వ్య మాయాశక్తిమతిత్వయ్యపి, మాయామ్ - త్వదనుగ్రహసమ్పాది
 తాం మామకీంమోహనశక్తిమ్, వితత్త్వ- విస్తార్య, వత్సాద్యసహ
 రదేన ప్రకాశేత్యర్థః; అత్మనో-మమ, వైభవమ్-మాయాప్రభావమ్,

ఈశీతుమ్, (అథవా) అత్యనః- అపారమహిమ్నుస్తవః, ధైర్యవమ్ - అత్యాశ్చర్యకర విచిత్రశీలా మహిమాగమ్, ఈశీతు మైచ్ఛమితి యత్తదిద మనార్యమితి సమ్భవః, అతోహంకియాః- అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః, (అతీదృష్టాస్తః) అగ్నౌ లెజ్జ్వలాగ్ర లక్షణవిష్ఫురమాణ తుద్ర విమృశిక్తరూపార్చిరివేతి, అతోమదజ్ఞతాంధీగిగితిభావః॥౯॥

అ॥ సావపరాధంవిజ్ఞాప్య త్తమాపయతి- (అత) ఇతి-

{ మూ॥ అశఃత్తమస్వామ్యతఃపేరజోభువోహ్యజానత }
{ స్తవ్త్వేభగీశమానినః । అజావలేపాన్తథమోన్త }
{ చక్షుషోహ్యేషోమకమ్యౌమయినాథవానితి॥౧౦॥ }

వా॥ యతస్సర్వేషి జీవాగప్రాయేణత్వదపరాధకరణే అతీవ నిశ్రుణాః త్తమాపజేత్వత్వస్త మశక్త్యాశ్చ, మాధ్యాదితిభావః; అతోహేతోః, మే- మత్సమ్మన్దినః, (అపరాధానితి శేషః) త్తమస్య, కీదృశస్యః రజోభువః- రజోగుణస్వభావస్య, అతవీవ అజానతః- భవానపారాత్పద్భుతమాహాత్మ్యజిత్యేవంజ్ఞాతుమయోగ్యస్య, కించ-త్వల్, త్వత్తః, పృథక్- వ్యతిరేకేణ, ఈశమానినః- అహమపి స్వాతంత్ర్యేణ ఈశ్వరభి మన్యమానస్యేత్యర్థః, (అపిచ) అజావలేపః- అహమపిజగతు-కాః ఇతి యోఅవలేపః - గర్వః, సవీవాన్ధ-తమః- అత్యంతం గాఢాన్ధకారవదతి దృఢమజ్ఞానమ్, లేనాన్ధమ్ నష్టమ్, చక్షుః- ఉచ్ఛృష్టాపకృష్టజ్ఞానం యస్యతస్య; హేఅచ్యుతః (ఏతేరాశ్రితాన్నచ్చావయతీత్యచ్యుతభి పృథ్వత్త్యా స్వభక్తకృతాః కేవాపరాధాస్తవయాసోధు మశక్యాభి సూచయతి) తతిః కిమతలహ- ఏషః చతుముఖః, దుస్సహాపరాధవానపి, మయ్యేవాయంనాథవాః- స్వామిభక్తిమాః, అతోమదీయాయంరక్షణీయఇత్యనుకమ్య-ఇత్యంతవ్యతీనాపావిషయాకార్యోహమిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ... *

అ॥ నను త్వమపి సృష్ట్యాదిసామర్థ్యవాః, అత స్తవమపి

మత్తకపుకగిశ్వర ఏవేతి చేదతతహ- (కావహ) మితి-

{ మూ॥ కావహంతమోమహదహంభవరాగ్నివారూఢ్య }
 { సంవేష్టితాన్ద్రాసున ప్రవిత స్తికాయః । క్షేద్యగ్నిధా }
 { విగడితాన్ద్రాపరానుచర్యా వాతాశ్వరోషవివరస్యత }
 { తేమహిత్యమ్ ॥ ౧౦॥ * * *

వ్యా॥ తమః- ప్రకృతిః, మహాః- మహత్తత్వమ్, అహమ్- అహ-
 జ్ఞానం, భ- మాకాశచరోవాయుః, అగ్నిః- తేజః, వాః- జలమ్,
 భూః- పృథివీ, ద్వన్ద్వ నిర్విద్యైశ్చపుధివ్యాదికృమేణో త్రరో త్రరంద
 శగుణ విస్తృతై రావరణభూతైస్తమ ఆది పృథివ్యన్తరప్థిస్తత్యై
 స్సంవేష్టితే అస్మిన్నన్ద్రాసుతేస్వమానేన సప్రవిత స్తిపరిమితః-కాయః,
 యస్యసోహం క్వః ఈద్యగ్నిధాని- ఏతదన్ద్రాసద్భూని, అవిగడితాని-
 అసంభ్యయాని, అన్ద్రాన్యేవపరాణవః- పరమాణవః, తేహంచర్యా-
 పఞ్చరః, తదభావమ్, వాతాధ్వనో- గవాత్మరన్ధ్రాణి, కానీవరోష-
 వివరాణి యస్యతస్యః, తే- తవచ, మహిత్యమ్- మాహిత్యమ్, క్వః
 అతోహమసి తుచ్ఛః, తస్మాన్మత్కృతాపరాధోఽపారమహిమ్నాభి-
 తాసోభవ్య ఇతిపూర్వేణ సమృద్ధః, అత్ర పృథివ్యావరణం దశకోటి
 విస్తృతమ్, ఏవకృమేణ దశోత్తరాధిక్యంద్రవ్యవ్యమ్; పరమాణుస్త-
 త్రసరేణోష్ణవ్యంశశతి. ఏతచ్ఛాస్తాంతం 'జాలారరీరశ్శ్యవగతఃఖమే
 వానుపతన్నగామ్ । పరమాణుస్సవిజ్ఞేయ'ఇతి॥౧౦॥ * * *

అ॥ పునశ్చేదానీం మదపరాధస్త్యయా మాతృవచ్చసోభవ్యః
 త్యాశయేనాహ- (ఉత్తేపణ) మితి- ... * *

{ మూ॥ ఉత్తేపణంగభాగతస్యపాదయోగింకల్పతే }
 { మాతురధోక్షజాగన్ । కిమస్తివా స్తివ్యపదేశభూ }
 { పితం తవా స్తికుక్షేగియదవ్యనస్తతి ౧౧॥ }

వ్యా॥ గర్భగతస్య- కణ్ఠికాకరం గర్భాస్థిత్యాపిపార్శ్వగతస్య

సుతస్యేత్యథాః, యథాకాలం గభావాససమ్భవాత్సుతస్యాపిపృష్ఠి
గర్భశబ్దశబ్దగర్భశబ్ద ఉపపద్యతే, తథాచ లోకేచిదం సంవర్ధిత
స్యాదికృచ్ఛే, బహిర్నిగతస్య స్వశో శ్చరకాలాభిషితం పాద
యో దుష్టేపణమ్ ఉగ్రతాడనమ్, తన్మాతురాగనే - అపరాధా
య, కింకల్పతే- నకల్పతేవ, ప్రత్యుత సన్తోషాయైవ కల్పతఇతిభా
వః; ఏవంసలి ప్రళయావసరే చేతనాచేతనాత్మక విదమఖిలం జగ
త్త్వదుదరే నిలీయ- వసిత్వా, త్వదుదరాద్బహిర్నిర్గత్య యథాపూ
ర్వమేవం జాతమితి సర్వకాస్త్ర ప్రసిద్ధమ్, అతో మాత్మవత్త్వ
యాసర్వాపరాధాః తు నైవ్యాభ్యుపగ్రాప్తాయః, ఇమమేవాభిప్రాయం
వ్యనక్తి- (కిమితి)- అస్తివ్యపదేశః- “సూర్యవన్ద్రోషసౌధాతాయ
థాపూర్వమకల్పయత్- దివంబృథివీంచా న్దరితమథోమవః” ఇత్యా
దిరూపః, ‘నాస్తివ్యపదేశస్త- “నఙ్మహి నేనోనేమేద్యావాపృథివీ”
ఇత్యాదిరూపః, ఏతాభ్యాంవ్యపదేశాభ్యామ్, భూషితమ్- ప్రతిపాది
తమ్; స్థూలసూక్ష్మవస్థం కృత్సన్నివిదంజగత్, (యద్వా) ఏతా
భ్యాంవ్యపదేశాభ్యాంభూమి- ఏతద్వ్యపదేశశతప్రదేశే, ఉపితమ్- వా
చ్యత్యేనస్థితమ్, కృత్సన్నివిదంజగ- హయదపి ంభేదపి, ఈషదపిత్యథాః
తవకుక్షే, అనన్తః- బహిః, ఆసీ హమ్? అపితు తవకుక్ష్యన్తరే వా
సీదిత్యథాః, ప్రళయే ఆన్తస్థమేవ జగత్సృష్ట్యవసరే బహిర్నిగత
మితి భావః ॥ ౧౨ ॥

అ॥ నను మతురూక్షిణినిగత ప్రాణ్యపరాధంచేదహం సహే
యమేవ, కుతస్సహేయం త్వదపరాధమే త్వం కోవేత్యాకాక్షాయా
మహమపి తథైవేత్యాహ- (జగత్ప్రయే)తి-

మూ॥జగత్ప్రయానోదధిపమ్మవోదేనారాయణస్య
దరనాభినాశాత్ | ఏనిగతోజస్త్వితివాక్కు బైమ్మ
పాకేస్త్విత్సరత్సన్నవినిగతోస్తి॥ ౧౩॥

వ్యా॥ ఆమోతావల్ అన్నే చక్రేయ లేమర్థమన్న భానామియ
స' ఇత్యాది శ్రుత్యపదిష్టక్రమేణ పాకృతక ప్రశయాన స్తరం ఘన
స్పృష్టిసమయే "వాఙ్మనోగోచరంసర్వవిధానమభవచ్ఛహ"ది
త్యుపక్రమ్యాపదిష్టక్రమేణోద్భూతైమహదాదితత్త్వై బ్రహ్మజ్ఞం
విచయ్య తదంతశ్చేష్టామేణ ప్రివిశ్య "అన్నోఽయశమన్వచ్ఛ
న్నాపోసాగ్నిచ్ఛుచిచ్ఛుచిః- అపివాణసమాగత- సతిలమేవా సప్రజా
పతిరేకః పుష్కరపడే సమభవ" దిత్వాదిశ్రుత్యా క్షేత్రద్వీపస్థానే
ప్రథమం శ్రీపద్మరాభావతారరూపం భృశ్వా తదంతప్రిష్టస్థక జ
లుస్పష్టవాక్, కదివం జలమేవ (జగత్ప్రయాంతోదధిసమ్మనోద)ఇత్యు
చ్యతే, తథాచ జగత్త్రియాస్తే - స్వగోపరిచేత పర్యంతంవ్యా
స్తే, ఉదధిసమ్మనోద- సమార్యాదసముద్రజలే, క్షేత్రద్వీపేశయా
నస్య నారాయణస్య, ఉదరాదుద్భూత నాశాల్, అజః- బ్రహ్మ,
వినిగతః- జాతః, ఇతివాక్- లోకవార్తా, "సప్రజాపతిరేకః పుష్క
రపడే సమభవ" దిత్వాది శ్రుతివాక్; నమైశ్చమ- నైవమిథ్యాభవి
తుమహతి, హేతుశ్వరత్వల్- శ్రీపద్మరాభరూపా త్వత్తేనవి
నిగతః- నజాతోస్త్రికిమ్, శ్రీపద్మరాభరూపనారాయణోదర నాభి
నాశా దహముద్భూత ఏవేశ్యథా॥ ౧౩ ॥ ... *

అ॥ అహితహింసా నారాయణోదర నాభినాశా త్వముద్భూ
తఏవ, సతత్రీవిశయః, తావతా యశోవాసుతస్య మమతవచకిమా
యాత మతఅహ- (నారాయణస్తవ)మితి- ... **

{ మూ ॥ నారాయణస్తవంసహింసర్వదేహినా మా }
{ త్నాస్యధీశోభిలలోకసాక్షి । నారాయణోక్తం సర }
{ భూజలాయనా త్రచ్చాపిసత్యంసతతైవమాయయా॥ }

వ్యా॥ సర్వదేహినామాత్మా త్వంనారాయణో సహితకాకుః -
త్వమేవ నారాయణ ఇత్యర్థః, తథాచ సరాణామ్ - జీవానామ్,

సమూహానారమ్, తదయన- మస్తర్చహిర్వాప్యపకర్షేనాశ్రయో,
యస్యేతి పుష్పత్రా్య “అస్తర్చహిచ్ఛతస్సర్వం వ్యాప్యవారాణ ఘ్ని
త” ఇత్యామ్నః సరిపూణరూపే భగవాన్ పరతత్వాత్మకో నా
రాయః స్త్రవమచేత్యర్థః. తథా తేషాం త్వమేవాదీశోసి - సర్వ
జీవప్రసర్తకృత్ త్వమేవాసీత్యర్థః, తథాచ, నారస్య జీవసమూ
హస్య, అయనమ్- దేహద్వయ సమ్మన్త ఘటనద్వారా ధర్మాదివ
తుర్విధ పురుషార్థసాధనానుష్ఠానేషు యథాయోగ్యం ప్రవృత్తి
త్వస్థాలోసనారాయణ స్త్రవం సహేతి కాకురిహనువద్యతే; సకలజీ
వారాం ధర్మాది వతుర్విధ పురుషార్థ ప్రాపకత్వాచ్చ త్వమేవ
వారాయణ ఇత్యర్థః. అపిచ, అఖిలలోకానామ్- సృష్టసృజ్య నిఖి
ల జీవానామ్, నాక్షీ- ద్రష్టా, సృష్ట్యర్థం సర్వదాచ సాక్షాత్క
రణశీలః; తథాచ, నారమ్- నిఖిలజీవసమూహమ్, అయతే - సర్వ
జ్ఞత్వేనపశ్యతీ, తిచ పుష్పత్రా్య త్వమేవ నారాయణోభవసీత్యర్థః.
(అయమిహశయః) “భగవానేక ఆనేదమగ్ర ఆత్మాత్మనాం విభుః-
ఏకమేవాద్వితీయమ్- ఏకోహజైవారాయణసీత్ - అథపురుషోహ
జైవారాయణోఽకామయత” ఇత్యాది శ్రుతిభిస్సకలజగత్కారణ
కారణభూతస్సర్వోపాస్యః సరమాత్మాఏకపవేద్యధ్యవసీయతే. “అ
శోభిస్సమసత్త్వాతాః పార్థివైరిహజ స్తవః - అఽరిమితాధునాస్త
నుభవత” ఇత్యాదిశ్రుతిత్యాతు సృష్టసృజ్యభేదేన జీవాబహువిధాఅస
త్త్వేయాః పరస్పరం భిన్నా అతిసూక్ష్మరూపా నిత్యాచ్యేత్యేవమధ్య
వసీయతే, “అజామేకాం లోహితశక్లకృష్ణాం బహ్వంప్రళాం జ
నయన్తిగోసరూపా” మిత్యేవంజాతీయక శ్రుతిభిష్టకార్యకారణరూ
పే - పుష్పతిరేకవిదైవేతి చాధ్యవసీయతఇతి, కించ “విశ్వంయుగా
వైశట్యపత్రఏకత్వేతేస్థమాయా శిశురక్షిప్రాన” ఇత్యాది శ్రుతి పు
సిద్ధత్వేన యతమ్నాయమానో నారాయణస్వరూపే త్వమేవేత్యామా-

(నారాయణోక్త) మితి- సరభూజలం అయనమ్- దైవందినలయాశ
సశే ఆత్రయ అసీతబు, తస్మాద్దేతో, యద్వటపత్రశాయిలక్ష్మం త
చ్చతవసత్సమ్- నిత్యం స్వరూపమేవ, నతు మాయాపద్మవాధ రూ
పవత్సాక్రృతమ్, కిం త్వప్రాకృతమేవేత్యథాశి. తథావ సరభూజల
మయనం యస్యేతివ్యుత్పత్తిలాభాత్ “అపానారాగవిప్రీక్తాఅపాతై
సరసూనవః । అయనంతస్యతాఃపూర్వం తేన నారాయణస్సృత” ఇ
తిస్మర్యమాణోపటపత్రశాయినారాయణోపిత్వమేవేతిభావః॥ ౧౪॥

అ॥ ఇతఃపరై శ్చతుభిః శ్లోకై భాగవత్పూర్వాస్సర్వా అపూర్వా
తయ స్మర్యావీవ, నత్వైవద్వైజాలవ త్తజికా ఇత్యాహ - (తచ్చే
జ్జలస్థ) మితి- ... * ... *

{ మూ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవనజ్జగద్వత్సంకింశేనదృష్టంభగ }
{ వంస్తవైవ । కింవాసుదృష్టహృదిమేతదైవకింనోన }
{ పద్యేవపునర్వృద్ధిః॥ ౧౫॥ * * * }

వ్యా॥ తవ- ‘వశ్యస్త్యదోరూపమదభ్రవత్సమా సహస్ర పాదో
రుభుజాననాద్భుతమ్ । సహస్రమూర్ధశశ్రవణాక్షినాసికం సహస్ర
మౌల్కృష్ణరకుణ్డలోల్లసా దిత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టరూపస్యేతి యావ
త్; జలస్థమ్- జలాన్తగతశ్చేత ద్వీపస్థమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, జగద్వ
త్- సకలజగదుద్గమనస్థానం మూర్తికా, ఆదౌ- మే- మయా, కష్ట
శణికాధిష్ఠితేనేతి భావః, కిం నదృష్టమ్- నావలోకితం కిలేత్యథాశి,
“నావిద్వద్భుతతమపునిమజ్జమాన” ఇత్యాదిశ్రుతిః; తదాసిం మమా
నధికారా తదగ్రాపం నదర్శితవానసీతిభావః. తదేతత్సర్- సత్యమ్,
కించ, హేభగవతః తదైవహృదినుదృష్టంకిమ్- సమ్యగ్దృష్టంకిల, ‘స
అదిదేవోజగతాంమోగురు స్సర్వధిష్ఠ్యమాస్థాయే” త్యామృత శ్ర
మేణోపునస్సర్వధిష్ఠ్యమాస్థాయ తపతపేతి వాక్యంశ్రుత్యాతపః కృ
తవతో మమహృది మయాసమ్యగవలోకితంకిల; తదామేభవతఃకృ

పయాఅత్యద్భుతాపార దివ్యమాహాత్మ్యం భవదూరం దర్శితవా
నసీత్యథాః. అపిచ సపదితదైవతసర్వోద్భవద్భికిం మమస్పష్టి సామ
ర్థ్యముపదిశ్యాన్తహితవానసీతి భావః. తదేతచ్చగల్ - సత్యమ్,
తథాచైతాద్భ్య స్సర్వాఅపి తవలీలాస్సత్వావీవ భవన్తి, అన్యథా
భగవతఃపురుషోత్తమస్య లీలాకథారస నిషేవణమన్తరేణాన్యస్థహో
నేతి కథముపదేష్టం శక్యత ఇతి భావః॥ ౧౫॥

అ॥ కించ ఇతోఽప్యత్యచ్ఛర్యతరాంలీలాం ప్రకటితవానసీత్వాశ
యేనాహ- (అతైవే) తి- *

మూ॥ అద్వైతత్యద్భుతేస్య కిం మనతే మాయాత్వమా
దర్శితం హ్యేకోసి ప్రకమంతతో వ్రజసుహృద్వత్సా
స్సుమస్తాఅపి । తావన్తోసి చతుర్ముఖా స్తదభిలైస్సా
కం మయోపాసితాస్తావన్త్యైవ జగన్త్యభూస్తదభిలం
బ్రహ్మద్వయం శిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ * *

వ్యా॥ హేమాయాదమన- ఆశ్రితజనానాంత్యత్సజుల్పాయతా
జ్ఞాననివర్తకేతియావత్; “తేహేమేవానుకమ్పార్థమహజ్ఞాన జంత
మః । నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేనభాస్వతే ” తిస్సృతేః;
“దృశ్యస్తేనగతాశ్చాన్యేకోటికోహ్యర్థరాశయః” ఇత్యామ్నయా
నుసారేణతవబహిఃపరమాణుకల్పా అన్ధరాశయోయథాప్రకటితాః,
తథాత్మాత్మక కృష్ణావతారేపి బహిస్సుఖటస్యాస్య ప్రపంచస్య సద్భ
వమ్, హేకృష్ణః త్వదస్తజాతరే విద్యమానపీజగల్ - జనన్యాః- య
శోదాయాః, తే- త్వయైవ, ప్రకటకృతమ్. (యద్వా)అన్యప్రపంచ
స్యేతిషష్ఠీగా హెల్పిరభివదభేదే; తథాచ, హేకృష్ణః బహిస్సుఖ
టస్యాస్యప్రపంచస్య - బహిఃప్రకాశమానై తత్ప్రపంచాభివన్దమ్,
మాయాత్వమ్- మత్సజుల్పవిరచిత మిత్థంజగదేవ, జనన్యాః-యశో
దాయాః, (స్వమాహాత్మ్య జ్ఞాపనార్థమితిశేషః) త్వదస్తజాతరే

త్వయాప్రకటికృతమ్, (ఏతదు క్తంభవతి, ఇయంయతోదాశ్రీనారా
యణాఖ్యపరతత్వాత్కృతయామామభిజానాత్వితిభావేనకృత్యైవేత్యం
త్వదుదరే జగద్భూతవానసీతి) అథవా ఏవంజగద్భూతవానసీతి యదే
తస్మాయాత్మకంకిమితికాకుః, కపటకృతంకిమ్ ? కిన్త్వీదృశోపి లీలా
స్సత్వా ఏవేతి భావః॥ ౧౮॥*

{ మూ॥ యస్యకుక్షావిదంసవణంసాత్మంభూతయథా }
{ తథా । తత్త్వయ్యపిహతత్సవణం కిమిదంమాయ }
{ యావినా॥౧౯॥ * * * }

వా॥ కించ, త్వయి- సర్వాధారభూతేష్టితమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్,
ఇహ- సత్యత్వేన ప్రతీయమానమిదంజగత్, మాయయావినా- కా
పట్నంవినా, అభక్తియాకారితయేతి యావత్; తథాభూతంసత్
యస్యకుక్షావపి తత్సర్వంజగత్, సాత్మమ్- శ్రీకృష్ణసహితమ్, స్వస
హితమితివా; జగత్సత్యమేవ భూతి- ప్రకాశతే, కిమ్- కితేత్యథాః,
అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్; తస్మాత్సాత్మత్వమపి తవచరితంస
త్యమితి భావః॥ ౧౯॥*

అ॥ అపచాత్యద్భుత దివ్యచరితాచరణేనమతాపట్నంప్రకటి
తవానసీత్యాహ- (అదైవే) తి-*

{ మూ॥ అదైవత్వద్వలేన్యకింమనలేమయాత్వమా }
{ దశితంశ్యోకోసిప్రథమంతతోవ్రజసుహృద్వత్సా }
{ స్సమస్తాపి । తావన్లోసితభుజాస్తదభిలైస్సా }
{ కంమయోపాసితాస్తావస్త్రేవజగన్వ్యధాస్తదభిలం }
{ బ్రహ్మద్వయంశిష్యతే॥ ౧౮॥ *... }

వా॥ త్వత్- త్వస్సహిమావలోకన నిమిత్తమ్, ఋతే-సత్త్వచర
ణితేత్వయి, నమ- మాయా, ప్రచర్చితమ్, మాయాత్వమ్- వత్సాదిమ
తిరోధానలక్షణకాపట్నమ్, అద్యాప్యాభిలజనస్య, ఆదర్శితమిత్యను

వజ్రలే; అదర్శితంకిమ్- మతాంపట్ట్య మఖిలజన విదితత్వేనత్వయా
 ప్రకటికృత మేవేత్యథణః, భోబ్రహ్మణః తతూఠం మయాప్రకటికృ
 తమితి తదుపపాదయతి- (ఏకోసీ) తి- హి - యస్మాల్, త్వమ్,
 వృథమమ్ అదా, ఏకోసీ- ఏకవస్థితః, వత్సాదీనాం మయాపహర
 తాదిభావః; తతః, వ్రజసుహృత్- సుహృత్సక్, వత్సాస్సమస్తా
 పి త్వమేవాసీరిత్యనేన వ్రజసుహృదిత్యనేనచవ్రజస్థనిభిలగోపగోపీజ
 నానాంనుతాదిరూపేతాత్మస్త మానస్తసన్తోహసమేధనార్థమ్ “యా
 వద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు”రిత్యాదినా “యావద్వత్ప్రవిషాడే” త్యాది
 నాచ ఆమ్నాతరిత్యా బహువిధరూపోభాసి, తతశ్చ యావంతోవత్సా
 దయస్తావంతోసి- “వృద్వత్త్యస్తఘనశ్యామాగిపితకౌశేయవాససః । చ
 తుర్భుజాశ్శుభ్రచక్రగదారాజీవపాణయ”ఇత్యామ్నాతప్రకారేణ బ
 హ్వద్భుతాసంఖ్యేయరూపోసీత్యథణః; తానిరూపాణిక్షిద్వగ్భుతాని
 మయా- ఇదానీం తనబ్రహ్మధికారిణా మయాసాకమ్, అఖిలైః-అతీ
 తాధికార బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిభిదేవైరమూర్తిమద్భిస్తత్వాదిభిశ్చ,
 అనవరతముపాసితాః- సేవ్యమానాః, తథావిధాసంఖ్యేయరూపోసీ
 తి సమృద్ధః, కించ యావన్విజగన్తి- జగ్గమాని, చేతనాః- ముక్త జీ
 వాః, తావంతోజగన్తి, విభక్తివృత్తయః, త్రైలోపాసితరూపోధూ
 రిత్వథణః. (యద్వా) యావన్తి జగ్గమాని చేతనాస్సన్తి తావన్విజగ
 న్త్యధూః- తావచ్చేతనాన్తగతత్వేనతదానీం దృశ్యమానోధూ రి
 త్యథణః, తతః, తదఖిలమ్ తాదృశఘనశ్యామాది నిభిలరూపాత్మ
 కమ్, అద్వయమ్. సురస్తసామ్యాతిశయమ్, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మరూ
 పీసక్, శిష్యసే - విశిష్యసే, ఏకరూపోత్పక్తసర్వరూపాత్మకతాదృ
 శాత్యూజితరూపోసీ త్యథణః, ఏవంచేదిత్యమత్యద్భుతచరితా చర
 ణస్య మతుంచేష్టితాభివ్యక్తకల్పేన మచ్చిత్తరూపత్వాదేతదపి మ
 మానుగ్రహవీచేతిభావః. తస్మాదీదృశ్యోభగవద్గీలా నిభిలజగదుద్ధా

రణ పటుతరణి మ స్తవ్యః॥ ౧౮॥

...

...*

అ॥ ఏతావతాన్తస్మిన్చే అవిద్యాకామకమణి రసవరతంసం క్లిశ్యమానానాం తజ్జేతనివారణకర జ్ఞాన వైరాగ్యసహిత భక్తి యోగవిధానాథం నానావతారై భక్తవాత్సల్యాద్యాత్మక గుణ ప్రకాశకావిత్రీ లీలాకృతా ఇత్యుక్తమ్, ఇదాసీంకృత పుణ్య పు జ్ఞాశశచిత్రాదృశ భగవల్లీలాకథారస నివేదజేనైవ తృప్తా స్సన్తో ముక్తాభవన్తి, అన్యేతు “నూనంజైవేనవిహతాయేచాచ్యుతకథాసు ధామ్ | హిత్యాశ్చన్వస్త్యసద్దాధాపురీషమివవిచ్ఛిజ్” ఇత్యుక్తరీ త్యా భవవీవ ముహ్యస్తీత్యాహ- (అజానతామి) తి-

{ మా॥ అజానతాంత్యత్వదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా }
 { భాసివితత్వమాయామ్ | సృష్టావివాహంజగతోవిధా }
 { నఇవత్వమేషోస్తఇవత్రీనేత్యః॥ ౧౯॥ * * }

వ్యా॥ త్వత్వదవీమ - నానావతారైఃప్రదర్శిత భజనసమ్ప్రదా యసరణిమ్, అజానతామ్, అనాత్మని- అనాత్మనీతి కాతా వేకవచ నమ్, వృధా పురాతన కుడ్యతుల్యేషు శరీరేషు, స్థితేనాత్మనా-తా దృశజీవేన సహ, అత్రాపిజాతా వేకవచనమ్, వతఃమానోపి, అ త్సా- జీవసాక్షీత్వమ్, మాయాంవితత్వ - తాదృశజీవేషు “ఈశ్వరో హమహంభోగీసిద్ధోహంబలవాన్సుఖీ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేహగార వారాదిమమాయామ్- మోహమ్, వితత్వ- విస్తార్యభాసి - అహో మమదోషీతి రక్షితుంచరకాలంప్రసీదన ఇతి భావః; అత్రబ్రహ్మ రుద్రాదియోవయమేవ దృష్ట్వాస్తమిత్యాహ- జగతోవిధానే - రక్ష తే, సృష్టిప్రళయయో రుపలక్షణమ్, తేమః; వీషకి- నారాయణస్త్య మివ, యథాస్వతస్త్రస్తథా ఆహం త్రీనేత్రాశ్చ నస్వతస్త్ర ఇత్యర్థః, “సృజామితన్నియుక్తోహం హరోహరతీతద్వళః | విశ్వంపురుషరూ పేణపరిపాతిత్రిశక్తిర్బుధి” త్యామ్నాయరీత్యాత్వమేవసృష్ట్యాదిలీలాం

కరోషి, వయంతుత్పన్నయమానుపథా స్తథాశి కదాచిదహంస్యష్యా
స్వతస్త్రాజవ భ్రమాని, తథా రుదోపి ప్రళయవిషయే స్వతస్త్రాజ
వ భ్రమతి, ఏవమేవ తవమాయయామోహితాజీవా స్తద్విముఖా
స్సతో విశ్వేపిభ్రమన్తి || ౧౩ ||

అ|| ఏతాదృశజీవమోహ నివృత్త్యథామేవ తవావతారా ఇ
త్యాహ- (సురేష్వి) తి-

{ మూ|| సురేష్వపిష్టిశతధైవన్మవ్యపితిర్వత్సుయాద }
{ స్పృషితేజనస్య! జన్మానతాందుమృదనిగ్రహాయ }
{ ప్రభోవిధాతస్సదనుగ్రహాయ || ౧౦ || }

వ్యా|| పోతుక? అజనస్యతవ, సురాదిమజన్మ - వామన నారా
యణ రాఘవ కృష్ణ నృసింహ మత్స్య కూమాద్యవతారాః, అస
తామ్- త్వద్విముఖానామ్, దుమృదనిగ్రహాయ - తాయ కళత్రాదా
మోహ నివర్తితా ద్వారా త్వదుపాసనజ్ఞానబోధనాయ, సదనుగ్రహ
యజ- సతాం అయమేవ భక్తవత్సలభితి స్థూణానిభనన్యాయేన భ
క్తి దాధ్యాకయజ || ౧౦ ||

అ|| “అథాపితేదేవాపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతవ
సే”తి “యవాయస్వానుగృహ్యేతి” త్యాద్యామ్నాయరీత్యాభవత్ప్ర
సాదంవినా “శ్చవైన్దిగాయన్దిగుణన్యకీర్తనస్మరన్దీపనన్దీపితేహీ
తంజనాః | తపవపశ్యన్తి” త్యాదిభి రామ్నాతం తవలీలాశ్రవణాది
మహాప్రభావం నకోపి జానాతీత్యాహ- (కోవేత్తీ) తి-

{ మూ|| కోవేత్తిధూమకభగవత్పరాత్మకయోగేశ్వ }
{ రోతీభవతస్త్రిలోక్యామ్ | క్వవాకథంవా కతిహా }
{ కదేతివిస్తారయశక్రీడసియోగమాయామ్ || ౧౧ || }

వ్యా|| పోధూమక- పరిపూర్ణ, పరమానందమూర్తే; అతపవ
పోధగవక- సకల కల్యాణగుణగణాకర, పరాత్మక- పరశ్చసాక్షా

చ పరాత్మా- హేనర్వజీవాశ్రయ మూర్తే; హేయోగేశ్వర- సర్వ
యోగఫలదాయక, పరమకృపాశు స్త్వమ్, యోగమాయామ్- స్వకృ
తలీలామ్, “స్వమూర్త్యాలోకలావణ్యనిమగ్నాక్త్యాలోచనంస్పదా”
మిత్యామ్నాయరీత్యా- జీవాః, తమః, అనయాచరన్వితీ సుఖోకాం
కీర్తిం విస్తారయన్- సత్స పృథ్వాపయన్, క్రీడసి- క్వవా, కుశ్ర
వా, కథమ్- కేనప్రకారేణవా, కదావా, కస్మిన్కాలేనవా, కతిస్థణ్ణా
వా ఇతిజన్తై రజ్ఞాతస్సన్ విహరసి, సర్వజీవోద్ధరణార్థం కృపయా
కృతాః, భవతఃకీర్తిః- ఏవంవిధలీలా, త్వదుపేక్షిత జనకోవావేత్తి-
నకోపిత్సృజన్ ॥ ౨౧ ॥ ...

అ॥ యస్మాదేవ మవతారవ్యాజేన స్వమహిమాప్రకటన పూ
ర్వక మనుగృహ్యసి తస్మాచ్చిదచిదీశ్వర విశేషచతురాస్తద్విశేషజ్ఞాన
పూర్వకం పరమాత్మతత్త్వం త్వాంజ్ఞాత్వా యేభజన్తై తవవతరన్తీ
త్యాహ- (తస్మాదితి- ...

{ మూ॥ తస్మాదిదంజగదశేషమసత్త్వరూపంస్వప్నా }
భమస్తధిషణంపురుషఃఖమఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్య
సుఖబోధతనావనన్తేమాయాతఉద్యదపీయత్సదివావ }
{ భాతి ॥ ౨౨ ॥ ... }

వ్యా॥ తస్మాదితి త్రిభిఃప్రధమే ప్రకృతివిచారః, ద్వితీయేపరతత్త్వ
విచారః, తృతీయేజీవతత్త్వవిచారః, ఆదౌ ప్రకృతిస్వరూపమాహ -
నిత్యసుఖబోధతనా- భక్తజన్తైర్నిత్యమచాయాసేన బోధవ్యానస్తమా
తా, అనన్తే - స్వరూపతోగుణతోఽపరిమితే, త్వయిసత్త్వేవ, ని
లజ్జం సద్వృత్త్యమానమ్, ఇదమ్- అశేషం జగత్, మాయాతః- ఉ
పాదానధూతాయాగిప్రకృతేః, ఉద్యదపీ- కార్యరూపేణ పరిణత
మపి, సదివ- భగవద్వ్యతిరేకేణ విద్యమానమివ, అవభాతి, జీవా
న్తప్రకృతివిచారధూతశరీరేషు విద్యమానం స్వస్వరూపంస్వవిరూప

కత్వేన విద్యమానం పరమాత్మస్వరూపంచ విస్మృత్య తత్ర దేవో
హంమనుష్యహమితిభ్రమ స్థితి భావః; కీదృగ్భూతంజగత్? ఆసత్స్వ
రూపమ్- పరిక్షణమామఘటామ్యువన్నశ్వర మితిభావః; తథాపి స్వ
ప్నాభమ్- సుప్తా తుణికాలసుఖవన్నివృత్తిలక్షణంచ, అస్తధివణమ్-
అస్తా- త్యాజితా, ధివణా- భగవత్ప్రాప్తిసాధనరూపా భక్తిః, యే
న; అతఏవపురుషుఃఖిదుఃఖమ్- జీవానాంనిత్యదుఃఖప్రదమ్, తథాచ
ప్రకృతివికారధూతం జగదేవంవిధమితి జ్ఞాత్వా భగవ దుపాసనం
కర్తవ్యమితి భావః॥ ౨౨॥ * * * *

అ॥ అథపరతత్వంవిశేషతో దర్శయతి- (ఏక స్తవ) మితి -

{ మా ॥ ఏక స్తవమాత్మాపురుషఃపురానిత్యస్వస్వ }
{ యంజ్యోతిరనంతరద్యః । నిత్యోక్షరోజసృసుఖోని }
{ రజ్జునఃపూర్ణోఽద్యయోముక్తఃపార్థితోమృతః॥ ౨౩॥ }

వా॥ హేభగవతః త్వమేవ, ఏకః- ముఖ్యః, సర్వోపాస్య ఇతి
యావత్; (అత్రహేతవః) ఆసమంతతతః ఆత్మా, సర్వవ్యాపకః,
(అర్జునావతి స్మరణాత్) కించప్రకృత్యాది తత్త్వాభివ్యక్తకత్వేన
పూర్వహేవ పురుషావతారతయా సత్త్వాత్పురుషః, “పూర్వహేవా
హమిహాసమితి- తత్పురుషస్యపురుషత్వ”మితిశ్రుతే; అతఃపురాణ-
అనాదిరితియావత్; సత్యః- యథార్థభావణః, (యద్వా) సతః-
నిత్యతయాస్వస్తికా విద్యమానాన్వేదాత్ త్వజితి- సృష్టిసమయేఆ
విభావయతీతితథా; “యస్యనిశ్చసితమేతైతద్యద్యస్వోయజుర్వే
ద”ఇతి శ్రుతే; (అచోహేతః) స్వయంజ్యోతిః- స్వయంప్రకాశః,
సర్వజ్ఞఇతియావత్; (అపిచ) అనంతః- స్వరూపతోగుణతత్త్వ సాక
త్యేనాపరిక్షేయః, అథాపిఆద్యః- స్వమాహుత్క్రైకదేశపరిజ్ఞాపనేఆ
దిగురిత్యభావః; అతఏవనిత్యః- నిర్వికారః, అతోఽక్షరః- అపక్షయ
కూన్యభివ్యక్తః; అతోఽజసృసుఖః- నిత్యనన్దమూర్తిః, యతోఽని

రజ్జునః- నిమగ్న-శబ్దః, రాగాదిదోషరహితః; తత్పు-తః? అద్యయః- సవిద్య లేద్యయమ్- సామ్యతీతయం వస్తు, యస్య సోఽద్యయః; తచ్చ కుతః? ముక్తః పాధితః- స్థూలసూక్ష్మ దేహజ్జీవవిమోచక ఇత్యర్థః, అతోఽమృతః- ముక్తిప్రద ఇతి యావత్; తస్మాత్పుణః - సర్వసద్గుణసమ్మన్న స్త్వమేవ ముఖ్యః, పరతత్వయాపీ నారాయణ ఇతి భావః॥ ౨౩॥

అ॥ ఇతోజీవతత్వనిర్ణయపూర్వక భగవత్ప్రాప్తిసాధనప్రకటనేన జీవానాం దుఃఖనివృత్తి మాహ- (ఏవంవిధ)మితి -

{ మూః ఏవంవిధంత్యాంసకలాత్మనామపిస్సాత్మానమా }
 { త్తాత్తతయావివక్షతే । గుర్వరం-లబ్ధోఽనివత్సవ }
 { త్సుమావతేతర స్తే(వ)హాభవాన్యతామ్పురిమ్ ॥ ౨౪॥ }

వ్యా॥ ఏవంవిధమ్- 'ఏక స్త్వమాత్మే' త్యాది పూర్వశ్లోకోక్తలక్షణైర్యుక్తమ్, అత్మానం త్యామేవ, సకలాత్మనామ్ - సర్వజీవానామపి, అత్తా- సాక్షీతిజ్ఞాత్వా, అత్తతయా- ప్రకృతిజీవవిలక్షణ పరమాత్మస్వరూపతయా, యేవివక్షతే- సర్వజీవోపాన్యమితిజ్ఞాత్వా "సత్సజ్జలబ్ధయాభక్త్యామయా" త్యుక్తరీత్యా సత్సజ్జతోలబ్ధ శ్రవణాదిసాధనైః సేవ ప్రతిత్సవః; తదేవాహ- గుర్వరం-లబ్ధోఽనివత్సవత్సుమా-గురురేవారం- అరం-వజ్జగత్పావన పరోపకారతయైవ భగవన్నాహత్ప్రప్రకాశకః, తేనలభా, ఉపనిషత్- ఉపనిషదతి- భక్తపార్శ్వేతివృత్తి, భగవాననయేతి ఉపనిషత్, శ్రీమద్భాగవతాది సచ్చాస్త్రాది; తదేవచక్షుః, తయా; సచ్చాస్త్రాభ్యాస జన్య భక్త్యైత్యర్థః. (అయంభావః) "ఏక స్త్వమాత్మే" త్యుక్త్యా పరమాత్మ తత్వమేకమితి, 'సకలాత్మనా'మిత్యనేన జీవానానాం ధూనాత్మేతి, ప్రకృతిస్తుకార్యకారణయాపిజ్యేష్టకా; ఏవంతత్వత్రయ విభాగజ్ఞానం లభ్యా "తస్మాద్గురుంప్రపద్యేతజ్జ్ఞానుశ్చేయఉత్తమ" మిత్యాద్యుక్తరీత్యాసంపేక్షం సద్గురుం ప్రాప్యతస్మాత్ "స్వతోమనసోఽసజ్జ" మిత్యా

ద్యుక్తక్రమేణ భాగవతధర్మాణా జ్ఞాత్వా పరతత్వంక్రీణారాయణం
భజేయురితి. ఏతఏవ భవాన్మతామ్బుధిమ్- జనన మరణ సంసార సా-
గరమ్, ఇహ- ఏతజ్జన్మ స్వేవ, తరస్మి, అన్మతమ్-అజ్ఞానాత్ప్రిప్తమిత్య-
థణి, ఇవ ఇతిపారే జీవన్ముక్త్యాద్భవస్య ఆగన్తుకత్వా తరస్మి
నే త్యుక్తమ్ || ౨౪ || *

అ|| బ్రహ్మసద్దానుభవయోగ్యేషు సత్స్వరూపేషు జీవేషు భవ-
బన్ధస్య ఆగన్తుకత్వాఘోర్వోక్త క్రమేణభగవదుపాసనయైవ తద్భ-
న్ధోనివృత్తతథాత్మానా- (ఆత్మానా) మిత్యాది శ్లోకద్వయేన -

{ మూ|| ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతం }
 { నిఖిలంప్రపంచేతమ్ | జ్ఞానీనభూయోపిచ తత్రప్ర లీయ }
 { తేరజ్ఞానమహోర్భోగభవాభవాదౌథా || అజ్ఞానసం }
 { జ్ఞాభవబన్ధమోక్షో ద్వనామనాన్యో స్త్రబుత్తజ్ఞభా }
 { వాత్ | అజస్రనిత్యాత్మనికేవలేపరవిచార్యమాణేత }
 { రణావివాహసి || ౨౫ || * * * * }

వా|| ఆత్మానమ్- స్వస్యభోగాస్పదం దేహమేవ, ఆత్మతయా-
జీవస్వరూపం పిన్మత్వ ఏతదేవ జీవస్వరూపమితి, విజానతామ్ -
దేహాత్మవాదినామ్, లేన- దేహాద్యహజాగరేణైవసాకమ్, నిఖిలమ్-
యుక్తిపాసాధిన్యాధి జన్మ జరామరణాదిదుఃఖ జాతమ్, ప్రపంచే-
తమ్. అనుభావ్యత్వేన ప్రకాశితం భవతి, తథాపి భూయోజ్ఞానేన-
ఘోర్వోక్త భగవదుపాసనయైవ, ప్రలీయతే- ఏవందేహాత్మ మో-
క్షానాశ్యత్వేవేత్యథణి, (తద్భూతా) భోగభవాభవా- రజ్ఞాన మవి-
భావ తిరోభావావిన, (అయమభిప్రాయః) “ఆత్మానోత్సృ-
యశ్చుద్ధ” ఇతి “అచ్ఛేద్యోయమదాహ్యాయ” మిత్యాదివాచ నిత్యా-
జీవా ఆత్మత్వపుకృతికార్య సమ్మత్తరహితాలపి పుకృతివికారమపీదం
శరీరం బహుజన్మకృతపుణ్య పుణ్యప్రాప్తంముకుద్ధసేవాప్రయకమిత్య

క్షాత్వా భగవదుపేక్షయా దేహభోగవ ముహ్యై, సదాచార్యో
పదేశతోముఖ్యస్తథితి || ౨౫ || *

అ|| “అత్సానిశ్యోవ్యయశ్శుద్ధవకశ్చేత్రీక్ష” ఇత్సాని ద్వాద
శతక్షణాయుక్తే తేత్రీక్షే జీవేస్వరూపతోబద్ధ మోక్షోనస్తఇత్సాహ -
(అక్షానసంక్షా) వితి - *

అజస్రచిన్త్యాత్మని- అజస్ర- మవిరతమ్, చిన్త్య- శ్రవణీత-
నధ్యావారాధనాదిభి భజజనీయః, అత్సా- శ్రీహరిః, యస్మిన్తత్త్వ-
దేహతద్ధమాదిరహితే, అతఏవ, పర-దేహవ్యతిరక్తతత్సాక్షిణి జీ
వే, భవభద్ధమోక్ష- భవతీతిభవః- దేహః, తేనబద్ధత్వమోక్షశ్చతాః
ద్వాముతజ్జభావాల- దేహదానిత్యత్వజ్ఞానాత్, భావనాత్; నామ
ప్రసిద్ధాః అక్షానసంక్షాఅతఏవఅన్య- జీవస్యనస్వాభావికౌ, ఆగస్త
కావిశ్వధణః; జీవస్వరూపేవిచార్యమాణే నస్తఇతిభావః. (అత్రీద్ర
ష్టాస్తః) ఆహ- దినరాత్రీతరణ- మార్యే, యథాన తద్వత్ || ౨౬ ||

అ|| జీవాత్పరమాత్మతత్త్వసంఘ-రమతం నిరాకుర్వత్ తన్తత
స్థానాకోశనేన ధిక్కుర్వన్నాహ- (త్వా)మితి -

{ మూ||త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవ }
{ వ | నష్టఅత్సా బహిర్ముగ్య అహూర్ధిగ్జనాజ్ఞ }
{ తామ్ || ౨౭ || * * * }

వా|| పరమ్- సర్వజీవేభ్యశిపరమ్, పరిపూర్ణత్వా త్సర్వ జీవ
పూజ్యమ్, త్వామ్, అత్సానమ్- పరిచ్ఛిన్నంజీవాత్సానమ్, మత్వా,
పరమ్- పరమాత్మవ్యతిరక్తం తుచ్ఛంజీవమ్, అత్సానమ్ - పరిపూ
ర్ణం పరమాత్మానమ్, మత్వా, ఉభయతాప్యాత్మా నష్టోభవతి-
బ్రహ్మైవాహమితిభావనయా పరమాత్మానష్టః, అహం బ్రహ్మేతి
భావనయా జీవాత్సాననష్టోభవతీతి, ఏవంవిధ (* గుణ) ముమేతప్ర
విష్టస్యతస్య, అత్సా శ్రీహరిః, బహిః- దూరవ పరమానోజీ

వాత్సావీమృగ్యవీవ, ఏతాదృశాజ్ఞాన విశిష్టకోటిజన్మభిర్వా తత్వత్రయస్వరూపజ్ఞానం సభవేదేవేత్యథాః, ఏతాదృశజనాజ్ఞతాం ధిగ్ధిగితి-అహూతప్రకప్తమ్, ఏవంతత్పద త్వంపదార్థభేద జ్ఞానశూన్యానాం పతనమేవేత్యథాః ॥ ౨౭ ॥ ...

అ॥ తదేవంసఖిత్వేన నియన్తృత్వేనచ స్వహృదయేనదాసన్నిహితమపి పరమాత్మానం త్యామవివేకినోనవిస్తస్త్రిత్యభిహితమ్, సాధవస్తు నైవంవిధాః, కింతు “అత్రైవమృగ్యపురుషోనేతి నేతీత్యతత్త్వజ”స్మిత్యాద్యామూనూనసారేణ దోషబహుళేపిస్వదేహోన్మర్శవేస్వహృదయవీవ పరిమృగయన్తస్తాదృశ దేహ జీవోభయ విలక్షణత్వేన త్వాంవిద్వస్తీత్యేతత్సదృష్టాన్తమాహ - (అస్తభావ) ఇతి-

{ మూ ॥ అస్తభావేన స్తభవ స్తమేవవృత్తత్యజన్తో }
 { మృగయన్తినస్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణ }
 { స్తంగుణంతంకిముయన్తినస్తః ॥ ౨౮ ॥ ### }

వ్యా॥ భోఅనస్తః సస్తః- దోషబహుళేపి గుణమాత్రాగ్రాహిణః, అస్తభావే - స్వదేహోన్మర్శిజ్యమానే హృదయాకాశే, అతత్-మంగణీయాత్వత్తోవ్యసరిక్తం దేహాదికమ్, త్యజస్తః- ‘నాత్సావపునః పాథివమిద్ద్రియాణీ’ త్యుక్తరీత్యా పరమాత్మా సభవతీతి నిశ్చిన్వస్తః, తత్సోస్తం పరమాత్మానం త్యామేవ మృగయన్తి - సమృగ్యిచార్య దేహాదిభ్యో విలక్షణత్వేన స్వాన్తర్యామిత్యేన చ జానస్తీత్యథాః, హి- నిశ్చితమ్, అశేషదోష నిషదనేపి దేహో పరమాత్మాధ్యవపాయరూప గుణగ్రహణే దృష్టాన్తమాహ- (అసన్తమపి) తి = (అయమథాః) యథాసస్తః- సర్వత్రగుణగ్రహణ శీలాస్సాధవః, దత్తాత్రేయసదృశా ఇతి భావః; అసన్తమ్ - అసాధు మనథాకారిణమపి, అహిమన్తరేణ - అహిమధ్యేగరళాది దోషబహుళేపీతి యావత్; సస్తమ్- విద్యమానం గుణమ్, వేత్సనిమాణాది పరిశ్రమంవి

నా ఏకచారిత్వానికతనత్వ పరకృతవేశ్యపృవేశాపిలక్షణం సద్గుణమే
వ, అన్నియు న్నికీము - అగ్రతఃప్రాప్నువన్తిఖలు, గరభాదిదోషబహు
శేషిస్త్యేదోషాన్వహాయస్వస్వరూపంజీవతత్వంజ్ఞాత్వా తత్రోత్తమపర
మార్తస్వరూపగుణమేవసాధవస్వయ్యుచ్చార్యప్రాప్నువన్తితి॥ ౨౮॥

అ॥ ఇత్థంధూతాత్మతత్వా వమశేనసాధ్యా భక్తిస్సవేషాం
సులభేత్సుక్తమ్, తత్రనిదానం తవప్రసాద ఏవేత్యాహ (అథాపి)తి-

{ మూ॥ అథాపి తేదేవ పదామ్బుజద్వయప్రసాద తే
శానుగృహీతఏవ । జానాతితత్వం భగవన్ మహి
మోనిచాన్యఏకోపి చిరంవిచిన్వన్ ॥౩౯॥ * }

వ్యా॥ తవభక్తిస్సవేషాంసులభైవ, అథాపి, హేభగవన్-సక
లకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణ, తే-తవ, దేవపదాంబుజద్వయప్ర
సాద తేశాను గృహీతః (దివ్ అత్రగత్వథే) బ్రహ్మరుద్రేద్వైదిజేదైవి
పూజ్యత్వేనప్రసిద్ధఇత్యర్థః, ఏవంధూతం యత్పదామ్బుజద్వయమ్,
తస్యప్రసాదలేశేన యతనుగృహీతస్యఏవ, తే - తవ, మహిమ్యుక్తి -
లీలాకథారసస్య, తత్వమ్ - 'తదేవరవ్యంయచిరంనవంనవ' మిత్యా
ది'స్వాదుస్వాదుపదేవదేఇతి 'ఏవన్తియేభగవత ఆత్మనస్సతాం క
థామృత' మిత్యాద్యుక్తరీత్యా కథారసనివేవణమేవ జన్మలాభ ఇతి
సిద్ధాంతమ్, జానాతి, అన్యః- తవప్రసాద మప్రాప్తః, ఏకః - ము
ఖ్యోపి, సృష్టిసంహారాద్యధికారేణ ప్రసిద్ధోపి, యోగ సాక్ష్యాదిభిన్వి
రంవిచిన్వన్మపి నజానాతి, కింతు తత్తత్తవదవిశుద్ధోభవతీతి॥౩౯॥

అ॥ పూర్వశ్లోకోక్త భగవదనుగ్రహ ప్రాప్తభగవత్సలీలారసమా
హత్సన్ జ్ఞానపూర్వక దృశభక్తియోగంప్రాప్థయతి- (తద స్త్వి)తి -

{ మూ॥ తవస్తుచేనాధనఘారిభాగోభవేత్రోవాన్యత్ర
తువాతిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోపి భవజ్ఞానానాం
భూత్వానివేదేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥ }

వ్యా॥ హేనాథ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధసహన పూర్వక సర్వమ
నోరథపూరక, సఘారిభాగః- చిదచిదీశ్వరవిభాగ జ్ఞానపూర్వక లీ
లాకథారస నిషేవణ రూపోయస్సమహాభాగ్యోదయః, మే, అస్తు, అ
త్రవా- అస్తిభవే చతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్ర- దేవమనుష్యాదిశరీరే
వా, తిరక్కామ్ - గజగృధ్రాదిశరీరేవా, యేన - మహాభాగ్యోదయే
న, భవజ్ఞనానామ్- ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగిజనానాం మధ్యే,
వీశోఽప్యహమపి యశకల్పిద్భూత్వా, (అయంభావః) ఏతేమహాభాగ
వతోత్తమాః, తదాశ్రయణమాత్రేణాహంకృతాథోభవామీతి మ
మజ్ఞానమ్, లేషామప్యయమస్తద్గోష్ఠ్యాం ప్రవేష్టంయోగ్య ఇతిమయి
శ్చపాదేత్యేతద్దవ్యయం మమయథాభవేత్తథావిధో భూత్వేతి; తవ
పాదవల్లవంనిషేవే - భజామి, తాదృశం మహాభాగ్యం మేలస్త్వితి
సమ్భవః ॥ ౩౦ ॥

అ॥ ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగం ప్రాప్తవత్సోగోపీయమా
దృశం పూజ్యాఇత్యాహ - (అహం) ఇత్యాది శ్లోక త్రయేణ-

{ మూ॥ అహంఽతిధన్యావ్రజగోరమన్యస్తన్యామృతం }
{ పీత మశీమతేముదా | యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజా }
{ త్సనాయత్ప్రప్తయేద్యాపిచనాలమధ్వరాః ॥ ౩౧ ॥ }

వ్యా॥ యద్యపి యశోదాదేవక్యో భాగ్యవత్యావేవ, యతఃపు
త్రోన్నేహేన స్తన్యామృతం దత్తవత్యై, తథాపి తదత్యస్తం నాశ్చ
ర్యమ్, కింతు యాసామ్- గోగోపీనామ్, స్తన్యామృతమ్, హేవిభో-
సర్వాస్తర్యామిన్, తే- త్వయా, వత్సతరాత్మజాత్సనా- జహుబా
లివత్సయాపేణ బహుపుత్రయాపేణవ, అశీవముదా - అతిశ్యలాభవ
దతిసంతోషతయేత్యర్థః, అశీవేతి - అల మలమితి పీతం యస్తాదే
వంతస్తాత్; వ్రజగోరమన్యః- అశీవధన్యాః, అహం- ఆశ్చర్య మే
తల్ల, యత్ప్రప్తయేః అధ్వరాః - యజ్ఞాదయః, ప్రకృతి వికృతి

రూపాః, ఏవంవిధకృత్సాన్నిధ్యరాసుష్మాత్కారో బ్రహ్మాదయోపి నా
లమ్ ననమథాఽబధూపు రితిభావః ॥ ౩౧ ॥

అ॥ గోకులబృద్ధావనప్రదేశేషు విద్యమానా మనుష్య పశుప
క్షి మృగ వృక్ష లతాదయో పృథివ ధన్యా ఇత్యత్యాశ్చర్యేణాహ -
(అహం) ఇతి- ... *

{ మూ॥ అహంభాగ్యమహంభాగ్యంనందగోపవృక్షా }
{ కసామ్ । యన్త్రిత్యం పరమానందం పూణాంబ్రహ్మ }
{ సనాతనమ్ ॥ ౩౨ ॥ * * }

వ్యా॥ యత్- యస్తాత్, నందగోప వృక్షాకసామ్- నందగోపస్యవృ
క్షః- గోకులబృద్ధావనప్రదేశః, ఓకః- స్థానమ్, యేషామ్ - గోగోపి
గోపాలమృగపక్షివృక్షలతా గుల్మదీనాం తేషామ్; బ్రహ్మ- శ్రీకృష్ణః,
మిత్రమ్, నను పరస్పరోపకారిత్వమేవ మిత్రత్వమ్, తతః-దాచిద్వి
వమేసతి మైత్రీభక్తపూర్వకద్వే వఏవపర్యవస్యతి, కృష్ణమిత్రత్వే కి
మాశ్చర్యమితిచేత్ప్రొక్షమిత్రేతానతథేత్యాహ- పరమానందమ్ - 'ఆన
న్దోబ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానా' దితిశ్రుతే రానందస్వరూప ఆనందానుభవ ర
హిత స్వాశ్రితజీవానా మానందప్రదః, నిహేతుక దయావా నిత్య
భవః; ఏషహ్యేవానందయాతీతి శ్రుతేః; సామాన్యమిత్రత్వే దేశా
న్తరగమనే పరస్పరవియోగదుఃఖ మపరిహార్యమ్, తన్నభవతీత్యా
హ - (పూణా) మితి- సర్వత్రేవిద్యమానత్వా దనుశాయినోజీవా
యత్రకుత్ర గతాలపి విశ్లేషాభావాత్తాదృశ దుఃఖం సభవతీత్యభవః,
నను పరస్పరదేహవియోగే మిత్రత్వవిశ్లేషదుఃఖోఽపరిహార్యఏవ, త
థాపి కృష్ణమిత్రత్వే తన్నభవతీత్యాహ - సనాతనమ్- నిత్యమ్, జీవా
త్తపరమాత్మనోర్నిత్యత్వాదు క్షణోపసంభవతీత్యభవః, తత్తత్తాతా
రణాత్తేషాంభాగ్య మహంభా అహం - అత్యాశ్చర్య మత్యాశ్చర్యమ్,
అతిహాషేషీహ్నా ॥ ౩౨ ॥ ...

అ॥ నన్విద్వియూధిషాత్తానో యూయంచభూరిభాగా ఏవేతి
చేత్సత్యమ్, నతాదృశభాగ్యవనోభవామః, కింతు తవ మహాభాగ్య
వస్త్యత్యాహ- (ఏషా) మితి- ... *

{ మూ॥ ఏషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతాపదాసా }
{ మేకాదశైవహివయోజితభూరిభాగాః । ఎతద్ధృష్ }
{ కచషక్తైరసకృత్పిబామశ్చర్వాదయోఽఙ్ఘ్రియదజమధ్వ }
{ మృతానవంతే॥ ౩౩॥ * * }

వ్యా॥ “దిగ్వాతారుప్రచేతోజ్జ్వలస్త్రిన్దోగ్రీవేంద్రమృత్యుకాః” ఇ
తిదశ - అహజా-రాధిషాత్తాశర్వైకాదశ - ఇదముపలక్షణమ్,
మనోధిషాత్తాచంద్రశ్చ- బుద్ధ్యధిషాత్తాబృహస్పతిశ్చ, ఏతేత్రయోదశః
వయమ్, ఏతద్ధృష్కచషక్తైః - వ్రజాకసామ్, హృషీకాణి- జ్ఞానేంద్రి
య కషేంద్రియాణి మనశ్చబుద్ధిశ్చాహజారశ్చ, ఏతాన్యేవచష
కాణి- పాత్రాణి, తైః - పానపాత్రైః, తే - చిత్తతత్త్వాధిషాతు
ర్వాసుదేవస్య, అఙ్ఘ్రియదజమధ్వమృతానవమ్ - అఙ్ఘ్రివడదజే -
వారిజే, తయోరస్తర్విద్యమానం మధు- మకరన్దః, తదేవామృతమ్ -
స్వాదు, ఆసవమ్- మదజనకద్రవ్య విశేషః, అసకృత్పిబామః, అతో
భూరిభాగాః, యద్యపి స్పృశకృత్కేత్రోక్తేంద్రియాభిమానినో
వయం సౌందర్య సౌభాగ్యా ద్యమృతం పిబామః, ఏకస్యసర్వసౌందర్య
మాత్రమ్, ఏకస్యకీర్తిరసమాత్రమ్, ఏవమల్పనుభవమాత్ర మస్మా
కం భాగ్యమాసామ్, ఏతేతుసర్వేంద్రియైస్తవసౌభాగ్యామృతంపిబ
న్తి, అతోఏషాం భాగ్యమహిమానంవత్తుం కోవాశక్తః అతోఽతి
ధన్యామహాభాగ్యవస్త్యేత్యథః ॥ ౩౩ ॥ ... *

అ॥ జన్మకోటిభిగృతభ్రుణ్మృతానాం గోకులవాసినాం భాగ్య
మహిమానందృష్ట్వా పృథాప్రలపనేనకేమేః మమైతావన్తాత్రం పార్థ
నేత్యాహ - (తది)తి- ... *

{ మూ|| తద్భూతిభాగ్యమహజన్తశిమప్యటవ్యాం యద్గో
కులేపికతమాజ్ఞే ॥ రజోభిషేకమ్ యజ్ఞీవితంతు నిఖ
లంభగవాన్తుకున్దస్త్రవ్యాపియత్పదరజశ్చ ॥ ౩౩మ్ }
గ్యమేవ ॥ ౩౪ ॥ * *

వ్యా|| మమతు, ఇహ- మనుష్యలోకే, శిమపిజన్త- అతితుచ్ఛత్వణ
లతాగుల్మజన్త, తదేవధూరిభాగ్యమ్, అత్రాపి అటవ్యామ్- తత్కా
పిబృద్ధావనే, యజ్ఞస్మగోకులే విద్యమాన జన్మానామధ్యే కతమ
స్మయస్య కస్యాప్యజ్ఞే ॥ రజోభిరభిషేక స్వీతోలభ్యతేయస్మిన్ తది
తిపూర్వేణాన్వయః; నను సర్వజీవ దేహవిభావ మహచ్ఛరీరంచ
తాదృతసత్యలోకాధికారంచ విహాయ తుచ్ఛజన్మప్రాథమ్యసీతి దే
త్రత్రాహ - (యజ్ఞీవిత) మితి- యత్- ఏషాంగోకులవాసినామ్,
నిఖిలమ్- అహర విహారాదికం సర్వమ్, జీవితమ్- జీవనమ్, ముకు
న్దః- ధర్మాది ఫలదః, భగవానేవ; (అయంభావః) లేదేహాదికం
విస్మృత్య భగవన్లీలారస నిషేవణవీవ కుతూహలాః, శీఘ్రస్థవీవలే
షాం యోగజ్ఞేమాదికం వహతి. ముకున్దః కీడ్మగ్భూతః ? యత్పదర
జః- కృష్ణపాదధూళిః, శ్రుతిమృగ్యమేవ - శ్రుతయః కేవలంవణయ
న్తి సతులభస్తే ॥ ౩౪ ॥ *

అ|| గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానం వణకయితుం ద్విస
హస్య రసనావిశిష్టోవాప్యశక్తవీవ, అస్మన్మనోరథో వ్యఘటమాన
వీవ, ఇదానీం సర్వఫలదమపి త్వాముద్దిత్య సశ్చేతో భిద్యతీత్యాహ -
(యేషా) మితి- *

{ మూ|| యేషాం ఘోషనివాసినాముతభవానిరం దేవ
రాతేతి సశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరంకుత్రాప్య
యక్ముహ్యతి । సద్యేషాదివపూతనాపి సమలా
త్వామేవ దేవాపితా యధామాక్షా సుతప్రియాత్మ
తనుగోప్రాణాశయాన్త్యత్యైతే ॥ ౩౫ ॥ *

వ్యా॥ సర్వఫలదాతాపి భవా, (ఉలేత్యవ్యథే) విశ్వఫలాత్-
మోక్షరూపఫలాత్, అపరంఫలమ్- త్వదితి సప్తమ్యథే, త్వయి న
విద్యత ఇతి మత్వా, ఏషాం ఘోషనివాసినాంకిం రాతేతి, నః- ఇన్ద్రి
యాభిమానినామ్, చేతః, అయంశ్రీకృష్ణోఽముణీతి మహ్యతి, అహా
అవిచారాలంకారం వనోపదసీతి చేదతతహ- సర్వశృతిసారేషు,
అయదపి- సమ్యగ్విచారితమపి, కుత్రాపి- అన్యదపశ్యమానం సన్ను
హ్యతితి భావః; నను “తామన్ననసామత్పాణా” ఇత్యుక్త రీ
త్యా మమప్రాణతుల్యాః, అతఏవ తదేవ దాన్యామీతిచే తద్దానమ
పి నాలంనాల మిత్యాహ - బాలారిష్టదేవతాయాః పూతనయాఅపి
సద్వేషాద్ధేతోః- సతీనామ్- మాతృణామివ, వేషః- హస్త పాద
చుమ్బనాది లాశనమ్, అనుకరణమాత్రం తస్మాత్; (అయమిహాశ
యః) త్వముద్దిశ్య మహద్ద్రోహం కతుమాగతా పాపిస్తాపూత
నాపి- తాదృశీపూతనాపి, తే- త్వయా, విశ్వఫలమ్- మోక్షఫలమ్,
ప్రతియాపితా- కథం కపటేనాపి లాశితవత్వా అస్యావీతన్నాలమితి
లాశనాది సాధనరహితస్య తస్మాఃకులస్యాపి తదేవదత్తవాణి? సుకు
టుమ్బునాం నిషూపట లాశనపరాణామప్యేతేషాం తద్దానమపరాస్య
ప్త మిత్యాహ - (యది) తి - ఏషామ్ - ధామాదయః, త్వత్కృ
తే- త్వన్నిమిత్తమేవ, యత్ - ఏషామ్, ధామ- గృహమ్, అర్థమ్-
క్షేత్రభనాదికమ్, సుహృత్ - స్నేహవిషయీభూత బాంధవాః, ప్రి
యాః- భర్తృ విత్తాదయః, ఆత్మా- శరీరమ్, తనయాః - పుత్రాద
యః, పాణిణాః- సర్వేన్ద్రియాణి, ఆశయమ్ - చిత్తమ్, ఏతాదృశా
నాం తద్దానమనుచితమేవ, అతఏవ భవానపి తద్విషయే ఋణీతి న
శ్చేతోముహ్యతీతి భావః ॥ ౩౫ ॥ *

అ॥ నను గోప్యాదయోదేహధామాదౌరాగాదివిశిష్టాః, అతో
మహన్నుక్తిఫలమనుభవతుమయోగ్యాః, మయియేషాంముక్తిఫలంవినా

అన్యదాతుం కిమపిచాస్తీతి యదుక్తం తదహా ఆత్మవ్యతి చేన్నే
త్యాహ - (తావ) వితి- *

{ మూ॥ తావద్రాగదయస్తేవా స్తావతాః-రా గ్య }
{ హంగృహమ్ | తావద్గోపహాఙ్ఘ్రినగోయావ }
{ త్సంజ్ఞనలేజవాః ॥ ౩౬ ॥ * * * }

వ్యా॥ హేకృష్టః జీవా యావత్తేజనా నభవన్తి-“వాణీగుహానుక
భవే” ఇత్యుక్తరీత్యా యేన ద్వేష్టియాణి త్వద్విషయే ప్రవేశయన్తి తే
త్వజ్జవాః, ఏవంగుహావిశిష్టా యావన్నభవన్తి త్యర్థః; తావత్, లేషామ
భక్తజవానాః గృహం కారాగృహమేవ-బద్ధనాగారమేవ, బద్ధవాగా
రే యావత్లేశాస్తత్రాపి తావదనుభవన్తి త్యర్థః; రాగాదయోపి
తావత్, స్తేవాః-చోరావీవ, యథాచోరాః ప్రమాదినా మన్తగిళు
రేష్టితంపస్వాదికంహరన్తి, తథైతేతువిచేక్షాసమూర్వకవిహాకృత్యా
ధికతం పరమపురుషారాధన లక్షణరూపధనమపహరన్తి త్యర్థః; మో
హస్తావత్, అజ్ఞిగోపహా- అభక్తజవానామేవ గృహాదికం క్షేత్రహ
రమ్, గోప్యాదయస్తులేజవావీవ, అతఏవాస్మత్స్వాజ్యాకలిభావః॥ ౩౬

అ॥ నను మమాపికంస జరాన్త్యాభివృద్ధిభయశః-యాపలా
యనం మాయావిషయాపరాధనిమిత్తకో లూఢిల బద్ధవాదికంచ లోక
విశితమేవ, అతోహమపి సుసార బద్ధః, అన్యబద్ధ విమోచనే మమ
కాశక్తిరితచే త్రధానహీనహీత్యాహ- (ప్రశ్నా) మితి -

{ మూ॥ ప్రశ్నాచ్చునపృష్టాః పృష్టాః పృష్టాః పృష్టాః పృష్టాః }
{ న్నజనతానన్దనన్దోహంప్రధీతుంప్రధో ॥ ౩౭ ॥ * }

వ్యా॥ ప్రశ్నా- చతుర్థో గ్రతే-ద్విగ్రహాది గోచరత్వేన ప్రకా
శమానః, పృష్ఠతివికారమాత దేశాదివిషయాత్మకం జగదిత్యర్థః;
తద్యహి-హేత్వమ్, హేచ్ఛభో- సర్వశక్తిమత్, ప్రశ్నాచ్చం విషమ
యసి-జయజయ పలా. సునకరణాగతపోషణ గోపగోపియనోష్ణా

రక్తేదా ద్యునుకరణం కరోషి, అహం సర్వశక్తిమతో మమాషిః ॥
పంచానుకరణం కేమధఃమితిచేదతతహ- ప్రపన్నజనతానస్తసన్తోహం
ప్రభితుమ్ ప్రపన్నజనతా- భాగవతసమూహాః, తస్య అగస్త్యః నో
హమ్-సాన్యభక్తిరసపూరమ్, ప్రభితుమితి-(అన్తర్భావితస్య సగ్గః
భయితుంసాధన) భజనకాలవప్రకాశయితుమ్, అనుకరోషీతి॥ ౩౭॥

అ॥ ఏతావతాస్యావరాధ నవేదనపూర్వకం భగవద్దంతఃకర్మ
యావత్సన్తోవచన్తున్ త్వా భగవన్నసేమ్నా మపారతాం సూచయి
న్నజ్ఞా నుపహసన్నివాహ - (జానన్త) ఇతి-

{ మూ ॥ జానన్తవీవజానన్తు కీంబహూక్త్యా న్యమేప్రభో | }
{ మనసోవపుషోవాచోవైభవంతవగోచరమ్॥ ౩౮ ॥ }

వ్యా॥ తవవైభవమ్- లీలామాహాత్మ్యమ్, యే కేచిజ్ఞానన్తః సాక
త్యేనజానీమ ఇతి వదన్తి, తేభాగ్యవన్తవీవ జానన్తు, బహూక్త్యా బ
హుభాషణేన, కమ్ - కిం ప్రయోజనమ్, హేపృథోః మేవచసోతవ
వైభవం నగోచరమేవ- ఏతావదీతి వణిణ తుమశక్యమేవేత్యర్థః, వా
క్చబ్దశ్శ్రోత్రేన్ద్రియస్యాభ్యుపగమమ్, శోతుమశ్యశక్తమిచ్ఛః,
మనసోపి, తవవైభవమ్- తవస్వరూపాదికమ్, గోచరంనభవ - సా
కశ్యేన జ్ఞాతుమశ్యశక్యమిత్యర్థః॥ ౩౮॥

అ॥ జీవేశ్వరయోఃకించత్ జ్ఞత్వ సర్వజ్ఞత్వాది విశేషం ప్రకట
యన్ గమనంపార్థయతి - (అనుజానీమే)తి -

{ మూ ॥ అనుజానీమేహంకృష్టగర్వంత్యంవేత్సినర్వదృక్ | }
{ త్వమేవజగతాంనాథోజగదైచ్చతత్తవార్పితమ్ ॥ ౩౯ ॥ }

వ్యా॥ “అహమేవానమేకోగ్గో నాన్యత్సదసతఃపరమ్ - తాన్య
హంపేదసర్వాదీనన్త్యంవేత్త పరంతపే” త్యాద్యుక్తరీత్యా స్వపిహ
మానంచ అస్మదాదిజీవానాం జ్ఞానబలాదికంచ సర్వవత్త్వమేవవేత్సి,
తత్రహేతుః, సర్వదృక్- సర్వజీవసాక్షి, అతోజగతాంత్య చక్రవ

నానః, నానః; తస్మాత్త్వత్ప్రభావా విజ్ఞానకారణా హజ్జా-
రాస్త్వన మితత్ - శరీరంచ, అహమపి, ఈశ్వరోహం సిద్ధోహ మిత్యే
వ. సూత మోహజనక కారణ మమతాస్పదరూపమేతిజ్జగచ్చ, తవా
ర్చనమ్ మదధికారసహిత దేహేనసహ జీవాత్మానం తవవరః. యో
స్సచుర్న సూమీతి భావః; ఇతోమామనుజానీహి - అయం మమభక్తోగ
చ్చన్త్య కృపాంకృత్వాహంప్రేషితవ్యగతిప్రాథమ్యామీతిభావః.

అ॥ ఇదానీ మాశ్రితజనవాత్సల్య, సర్వజనపోషకత్వ, సర్వా
ధునిగ్రహీతృత్వ, అధమణీల శిక్షకత్వాదిగుణైస్త్యమేకవీవ స
ర్వజగత్కారణ ఇతి వణయన్ తవ పదాశ్రయం మాం ప్రస్థాప
యేత్సద్ధిప్రాయేణనమసురోతి (శ్రీకృష్ణే)తి ...

మూ॥ శ్రీకృష్ణవృష్టికులపుష్కరజోషదాయకత్వా
నిజకరద్విజపశూదధివృద్ధికారిణి । ఉద్ధమణావృత్త
హరక్షితిరాక్షసధృగ్గాకల్పమహాసుషమా భగవ
న్తమస్తే ॥ ౪౦ ॥ ...

వా॥ “కృషిర్భూవాచక శృష్టోజశ్చనిమృతవాచకః । తయోరై
క్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యధీయతే” ఇత్యాది వచనై స్సృష్ట్యాది
సర్వకారణత్వం సూచితమ్, వృష్టికులవీవ పుష్కరమ్ - పద్మమ్, త
స్యజోషమ్ - వికాసమ్, ప్రీతిమ్; దదతీతితథా, (జపప్రీతిసేవనయో
రితధాతుః) అనేన ఆశ్రితవత్సలత్వం సూచితమ్, క్షౌ - ధూమిః,
ధూమిస్తజనాగతి భావః; నిజకరాః - బ్రహ్మచి దేవాః, ద్విజాః - మ
హాషణ్యుః, పశవః - తిర్యగ్జాతయః, తవవోదధయః - అణవాః,
తావవధాయతీతి తథా, అనేన సర్వజనపోషకత్వం ప్రకాశితమ్; ఉ
ద్ధర్తాః - వేదవిరుద్ధసమయాః పాషణ్డధమాః; తవపశావృరమ్ - అన్ధంత
మః; జ్ఞానాచ్ఛాదకాన్ధకారః; తద్ధరతీత్వవతార భేదైస్తథా, అనేన
అధమణిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; క్షితిరాక్షసాః - అఘ బక కంఠా

దయోఽపహరణీ, తేభ్యోమృత్యుశి- తానాశయతీతి తథా, అ-
నేన అపహరణీనిగ్రహీత్యర్థం చరితమ్; ఆకల్మష - ప్రళయపర్య-
ంతమ్, ఆరూఢ- యావత్సూర్యస్తావత్పర్యంతమ్; సుషమా- సర్వజ-
న పూజ్యేత్యర్థః; హేభగవత్-ఉక్తుః విప్ర, తుభ్యంచమః-స్వలో-
క గమనా సుజ్ఞానం తస్మై నమనం కృతవా నిత్యరః; ఉదధివృద్ధి-
కారి తుషారజోషదాయిత ఇత్యభయత్రాపిచస్త్రసూర్యోపమా-
నమ్, ప్రసోచ్యద్ధమేత్యాది నాచతాదృశోపమానమేవదృష్టవ్యమ్॥౪౦॥

అ॥ ఏవంబహువిధంస్తత్త్వా కృష్ణస్సాదంచలభ్యాస్వాహ్వా-
తవత్సాదికానానాయ్య యథాస్థానముపహరత్వేన సమర్ప్య ప్రణ-
మ్య గతవానిత్యాహ- (ఇతి)తి- ... *#

{ మూ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిప్రాయామానంత్యోపరిక్ర }
{ మ్యపాదయోః | సత్వాభీష్టంజగద్ధాతాస్వధామప్ర }
{ త్యసద్యత॥౪౦॥ ... *# }

వ్యా॥ అభీష్టమ్- అభిరూపమాజ్యమ్, బ్రహ్మసింహవజ్రేనై రుపాస్యమి-
త్యర్థః; తత్రహేతుర్భూతానమ్- సర్వసద్గుణచరితాః, త్రీకృష్ణ-
మిత్యర్థః; తతఃపాదయోర్వత్వా, అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, అభీ-
ష్టమ్- యథేచ్ఛమ్, అనేకవారమిత్యర్థః, స్వధామ- సత్యలోకమ్,
అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, సర్వలోకపూజ్య మిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥

అ॥ ఇతఃపరం కృష్ణపృతాంతమాహ - (తత) ఇతి -

{ మూ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్యభగవాన్ స్వధువంప్రాగవస్థితాత్ | }
{ వత్సాన్పలినమానిన్ద్రేయథాపూర్వగణంస్వకమ్ ॥౪౧॥ }

వ్యా॥ భగవాన్- అఘటనఘటన పటుతరః, స్వధువమ్- బ్రహ్మ-
ణమ్, అనుజ్ఞాప్య- అనుజ్ఞాదత్వా, తత్త్వణమేవ, పాగవస్థితాత్ -
పార్శ్వా- పూర్వమ్, యస్మాద్దేశాదపహృతవాన్ బ్రహ్మణేన తస్మిన్దేవ-
దేశే అనస్థాపితాస్వత్సానిత్యర్థః, యథాపూర్వగణమ్- యథాపూ-

ర్వం సఖాయోయస్మి తత్; స్వకమ్ స్వకృతకృత్యధిక్రమమ్, ప్రతిన
మానిన్యే- సఖీరాంసమపసితవానిత్యర్థః॥ ౪౨ ॥

అ॥ గోపవత్సజాగ్రదాది పఞ్చైవస్థాసుమధ్యే కస్యామవస్థా
గూం స్థితాఇతిచేన్నపఞ్చైవస్థాసు మధ్యే స్థితాః, కింఽపయ్యవస్థా
యాం స్థితాఇత్యాహ- (ఏకస్మిన్)మితి- ...

{ మూ॥ ఏకస్మిన్మహియాతేజోజ్ఞే ప్రాణేశంబాన్తగా }
{ తృణః । కృష్ణమాయాహతారాజకక్షణాధాన్మేని }
{ రేఖాధాన్మేని ॥ ౪౩ ॥ ... }

వా॥ ఆత్మనః- దేహస్య, సమృద్ధి, ప్రాణేశమ్- బుద్ధ్యాద్విగ్రయ
శ్రేయకమ్, మనోన్తరా- మనోబుద్ధిగ్రయాదివలనం వినేత్యర్థః, ఏ
కస్మిన్మహియాతేజోజ్ఞాధాన్మేనిచే, తత్రహేతుః, కృష్ణ మాయా
హతాఇతి, పఞ్చైవస్థాసు స్థితానాంబీవానా మవస్థా ప్రయుక్త
సుఖదుఃఖానుభవానన్తరమపి కాలజ్ఞానంభవతి, కృష్ణమాయా మో
హావస్థానన్తరం సర్వం విస్మృతమ్, తస్మా దిద మప్యవస్థాన్తరం
భవత్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ...

అ॥ తదేవమాయాప్రభావమాహ - (కిం)తి-

{ మూ॥ కింకింసవిస్మరన్తీహమాయామోహితచేతనః । }
{ యన్మోహితంజగత్సర్వమభీష్టిం విస్మృతాత్మకమ్ ॥ ౪౪ ॥ }

వా॥ మాయామోహితచేతనః - “చైవేతేహితధియ” ఇత్యు
క్తరీత్యా ఇహ-సర్వోత్కృష్టజన్మని, క్లిశాఅపి శీఘ్రకృష్ణానోపేక్షితా జీ
వాః, కింకింసవిస్మరన్తి ఏతతాంలనిస్మృతి రాత్వేన మిత్యర్థః,
యత్- యస్మాత్, భగవతాభక్తజనేషు ప్రేరేతయా మాయయాస
ర్వంజగత్- అభక్తజన సమాహం, అభీష్టమ్- ప్రభవమ్, విస్మృ
తాః- ఆత్మానోదేహజీవేశ్వరాః, యేనతత్॥ ౪౪ ॥

అ॥ లేమోమోహంతదవచనవైవ ప్రకటయతి- (హింసే) తి-

{ మూ॥ దోచుశ్చసుహృదంశ్చష్టంశ్వాగతంతేఽచరం }
 { హంసా॥ వైకోఽస్యభోవక్త్రేఽశి ఏహీ తస్మాద్గుఘు }
 { భృతామ్ ॥ ౪౫ ॥* }

వ్యా॥ తే- త్వయా, అచరంహంసా- అతివేగేన; స్వాగతం - వత్సైస్స
 స్సహ స్వాగతమిత్థ్యుచుః, అతివేగత్వం ప్రకటయతి- త్వాంవినా,
 అస్మాభిదేకోఽపి కబళః- ఆస్యేకృతకబళః, నాభోజి-ఆస్యగతకబళను
 పి నగ్రసామః, ఏహ్యేహి- అగచ్ఛాగచ్ఛ, ఇతః- ఇతఃపరంవా, సా
 ధుఘజ్యతామ్- సాధునిర్విఘ్నైః, అవిక్షేపేణవాఃభుజ్యతామ్॥౪౫॥

{ మూ॥ తతోహంన౯ హృషీకేతోఽభ్యవహృత్స సహా }
 { భక్తైః॥ చశ్చయిత్సమాజగరంశ్యవతతతవనా }
 { వృజిమ్ ॥ ౪౬ ॥* }

వ్యా॥ హృషీకేశః-అత్రహృషీకేశశబ్దే నాయమభిప్రాయః; దేహః
 లోక బోధమాత్రం కృతవాన్ నతుకాలబోధమితి; హంన౯-ఏతేనం
 వత్సరాత్తకం కాలంక్షణాధానం మేనిరభితి ప్రహసన్ముఖాః, అ
 భక్తైఃస్సహాభ్యవహృత్స- అజానస్త్రివ స్వయమపితైస్సహ భుక్త్వా,
 తతః, అజగరంచమన్- అఘోరుర వపుర్యయన్నిత్యత్ర అస్మిన్ ది
 నవవఅఘోరురంహ త్వా అస్మాన్మోచితవానితి స్తరణార్థమితిభావః;
 ఏవంవనేకీధిక్వాప్రజంప్రతిన్యవతతత-గృహమాగతవానిత్యర్థం॥౪౬॥

అ॥ (సవిస్తయంచతుర్వక్త్రంకృత్వాబాలాంస్తథైవచ । గోపీ
 భృగుత్సవంకుర్వన్ ప్రజపేత్వాస్థితాకృతః) తదాహ- (బహే)తి-

{ మూ॥ బహాప్రసూననవధాతువిచిత్రాఙ్గః ప్రోద్ధామవే }
 { ణువశశ్చస్త్రవోత్సవాశ్శ్యః । వత్సాస్త్రాన్ననుగీత పవిత్రకే }
 { తిగోఽపీదృగుత్సవభృగోఃప్రవివేశగోష్ఠమ్ ॥ ౪౭ ॥ }

వ్యా॥ బహాప్రసూన సవధాతుభిర్విచిత్రతాని- అగ్రాని - య
 శ్శ్యః; ణుః- పవిత్రవాద్యనిశేషః, దశాని- పత్రనిమితవాద్య వి

శేషాః, స్వకాణి- శృంగచిహ్న వాద్యవిశేషాః, ఏలేషాంరమైః- ధ
నిః, యగిహిద్రామః అహిహిహిర ఉత్సవస్తేనః; ఆర్భ్యః - సమ్మ
న్నః, వత్సాన్యై- శ్రేష్ఠాః యువాదే నాహ్వయై, అన్యైః -
బ్రహ్మచరీ, గీ-తాః- గీయమాంశాశ్చ, యగైః- శృంగచిహ్నం పా
పహ రాశ్చ, తేతయః- లీలాకథా యన్యైః, సర్వేషాంయనాహ
రీష చిశేషతో గోపద్యగుత్సవద్యుగోపద్యశా వేదహిహిర ద్యు
నః, గోపరామచిత్తయం కుర్వత్యై ఘోషుప్యవివేశేతి॥౪౭॥

{ మూ॥ బ్రహ్మ సమపక్ష్యాభ్యోయశోదానస్తమానుసా॥ }
{ హతోవికా వయినాస్సాదిహిబాలావ్యవేశైః ॥౪౮॥ }

వ్యాః బ్రహ్మవనే, మహావ్యాః- అఘోషురః, యశోదా - లోక
స్వరూపాంయశాంసి-పుష్కలీకం, చదాతీత, తస్యా ఆనందస్వనోతి
తి తథా; ఆశ్రితానామహయశః-సతీ-తీక, చదాతీతి; పరలోక ఆన
ంద స్వనోతి, పూరయతి తథా; (అథవా) జహుముఖత్వాతే చిద్రశో
దాసూసువా, కేచిన్నందమానుసేతి. అస్మాక్ - అఘోషురోదరాల్, చ
కా గాదఘోషురం, అస్మాక్ - పృథ్వీరూపంసారాల్, ఆదితా॥౪౮॥

అ॥ “రాగతస్తవత్రేస్తుగృహాన్మః కిమహద్యుతః | తవపుత్రీ
మద్యష్టేహనయనానంద భాజనమ్ ॥ నేత్రాకృత్యై యశోచేముం
ద్యధాకృత్యైకమిత్యహూ । ఇతి సద్దాదయో గోపాగ కృష్ణ రా
మకథాముదా । కుర్వంతోమమాదాశ్చరాపిస్త స్థవవేదనా ” మి
త్యాదివాక్యైః గోపగోపీనాం స్వపుత్రేభ్యశ్చైకృష్ణేసిస్సేషేషే
హవృద్ధి దృష్ట్వాపృచ్ఛతి రాజా- (బ్రహ్మ) ఇతి -

{ మూ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మపరోద్భవేకృష్ణయోనీ }
{ మాకథంభవేత్ | యోఽఘోతపూర్వస్తాన్వేదమసోన్వ }
{ ద్యవేద్యపితృతామ్ ॥ ౪౯ ॥ * * }

వ్యా॥ సోద్యవేద-స్వపుత్రీష్వపి, అఘోతపూర్వః, ఇయాన్వేసీ

మాప్రేమా, పరోద్భవే- సద్దకుమారే పరపుత్రే, గోగోపగోపీరాం
కథంభవేత్? ||౪౯|| * * *

అక్రితారామజన్మం పరమాపస్తప్రదే నిత్యవస్తు ని కృత స్నేహా
స్సఫలః, తథానిధస్తు పరమాత్మాశ్రకృష్ణపవ, అత స్తస్మిన్నస్త్యేవజీవా
నాం స్వాధావికస్నేహాః, కింతు సతేషు జ్ఞానానన్దాది గుణవ త్తి
రోహితీస్తే, ఏవంచ తాదృశపరమాత్మ సమృద్ధవశాదేవ జీవానాం
స్వాత్మ సేవాతపసుబద్ధ్యాదిషు ప్రీతిజ్ఞానయతే, అతః పరమ ప్రియ
త్వేన జ్ఞానానన్దాదివదేవ తాదృశ పరమాత్మ స్నేహేహావిశదీకరణ
వ్యతివక్తు మజ్ఞానకల్పితదేహాదిషు ప్రేషనిరససపూర్వకం ప్రేమా
ధిమృగునిధాకరయతి - (సర్వేషామిత్యష్టభిః- * *

{ మూ || సర్వేషామేవజన్మానాం నృపస్వాత్మైవవల్లభః }
{ భః | ఇతరేపత్యవిత్రాద్యాస్తద్వల్లభతయైవహే ||౫౦|| }

వ్యా|| సమస్తప్రాణీరామ్, అదౌ, స్వాత్మైవ-దేహావీవ, వల్లభః-
ఇష్టః, అహజ్జగత్సదత్వాత్; ఇతరేపత్యవిత్రాద్యాస్తద్వల్లభత
యా- అవివ్రతవినిశ్చరదేహవత్సల తయా తే, ప్రీతాః, దేహ స్వరూ
పే పారస్యతయా జ్ఞాతేనతీతదేమ ప్రేమానశ్వతీతిహేళబార్థః ||౫౦||

{ మూ || తద్రాజేంద్రియథాస్నేహస్సవస్వకాత్మనిదే }
{ హీనామ్ | యథా దేహాపీయతమ స్తథానన్దాను }
{ యేచతమ్ || ౫౧ || * * }

వ్యా|| తతోదేహీనామ్- దేహవిశిష్టత్వేన సృష్టజీవానామ్, స్వ
స్వకాత్మ- తత్త్వాగ్రిభవశాల్లభ తత్తదేహే, యథా స్నేహాః
నతథా మమతాంఘ్రి పుత్రమిత్ర గృహాదిషు స్నేహేహా భవతి, ఏతజ్జ
లాగ్నిభయాదౌ స్పృష్టం భవః || ... ||౫౧||

దేహాత్మా వివేకిరామేవదేహగృహాదిషు స్నేహాసంయోగ వియోగా
దిక్షుఃఖం భవతీత్యాహ- (దేహాత్మవాదినా) మితి

{ మూ. దేహగృహాదివాంఛనా మపి రాజ్యసత్తమః | య
ధాదేహగృహీయతమ స్తథావహ్యమయేవచ మ ౨౩ | }

వాగ్మి. దేహగృహాదినామ - జ్ఞానానందాది గుణప్రదభక్తిక్షర
మాత్మ స్నేహాదిగుణ సామంత్యస్వరూపం విస్తృత్య ప్రకృతివికారభూ
తంకరీరమేవ ఆత్మేతి వన్యమానానా వజ్ఞానావపి, తుంసామ - య
ధాదేహగృహీయతమః, తమను - దేహమను, యేకకర్తారయః, లే
మతథాస్నేహానభవతి, ఉభయోపి మమతాస్పదత్వేనతి దేహే
అత్యంతాని సేవకాత్మకమమరిస్నేహం, తతస్థితకర్తాప్రవృత్తిభావః;
(అయమిహాశయః) “ సమికోఽప్రహృణతినన్దః - ఆనన్దోఽప్రహే
తిచ్యుజానాత్ - సత్యంవిజ్ఞానమానన్దమ్ - సత్యజ్ఞానానన్దానన్దమాత్మైకైర
సమూతకయ” ఇతి “ ఏష హ్యేవానన్దయతి - ఏవైవైవానన్దః స్యాన్యాయ
భూతానిమాత్రాడవజీవన్తి” త్యాదిశ్చిత్తభిరన్యమానివస్థితానివి
తానన్ద స్వరూపస్య పరమాత్మనో నారాయణస్య శ్రీమదైశ్వరహః
దేవతాదృశానన్దప్రాప్త్యర్థం దేవాసురమనుష్యాద్య శేషజీవానాంతే
నైవ ప్రహృణానూత్మైశ్చ సూక్ష్మ దేహ సమ్బంధాదిఘటనక్రియలే, అ
తోఽశేష జీవానాంతస్త్రిక తాదృశ పరమానన్దమయమూతానాన్వ
స్తర్యామిదాస్వానన్ద ప్రదేనై సోఽకీర్తిరావిర్భవతి, తతస్తత్సచ్చన్ద
వశాత్స్వ జీవాత్మస్వరూపేవ జీవానాంతవిర్భవతి, తతస్తేషాంభగ
వదిచ్చవశాత్తమోగుణాతిరేకేన స్వస్వదేహేషు జీవతాదాత్మ్యభి
మేసతి తద్భ్రమవశాద్రజోగుణవశాచ్చలేషాం స్వస్వదేహేషుపి ప్రి
తిర్భవతి, తతస్త్వస్వదేహ పోషణాద్యవకారిషు మాత్మకీర్త్యక
త్వాదిరూపేషుచ లేషాంతీతిర్భవతి, ఏవంసతియదైషాం జీవానాం
సత్సత్త్వమాయత్త భగవదనుగ్రహవశాత్తత్ప్రత్యయ విచేక్షాన పూర్వ
కం భగవదుపాసనాదౌ ప్రకృతిస్తదా లేషాం భగవదనుగ్రహే
దేహేషు పారకృబద్ధభూయతోక్త జీవతాదాత్మ్యభిమేవ ర్తితేనతి
లేషాందేహేషు మమతాస్పదత్వేన పారకృబద్ధత్వోద్భవతః, తతో

దేహాదిషు లేహంనిశ్చేషతగక్రమాత్ప్రసిద్ధివతఃతే, స్వస్వకాత్మని
 క్షిప్తిదేవప్రతిర్భవతితి. ఏతదేవాభిప్రేత్యశూయితే, "నవాఽరేపత్యగ్గి
 కామాయపతిగ్గిప్రియోభవతి - ఆత్మస్తుకామాయపతిగ్గిప్రియోభవతి"
 త్యాగభ్య"నవాఽరేసర్వస్యకామాయసర్వం ప్రియంభవతి ఆత్మనస్తు
 కామాయ సర్వంప్రియం భవతి"తి "సర్వేషామేవ భూతానాంస్య
 సే"త్యాదీచ; తతస్సస్వస్వ జీవాత్మనాంపరమానందదాతరిపరమానంద
 మూర్తౌ స్వస్వాంతర్యామిణి పరమాత్మనితుతద్భజనేనాతిశయితాప్రీతి
 రస్వహమేధమానాభవతీతివిజ్ఞాయతే.

॥౫౨॥

{ మూ॥ దేహాఽతిమమతాభాక్సే త్రహక్యసానాత్మ
 వత్ప్రియః । యజ్జీర్ణత్యపిదేహస్మిన్ జీవితాశా
 బరీయసీ ॥ ॥౫౩॥ }

వాగ్' యద్యస్మాత్, ఆవివేకదశాయాం స్వస్థిః"దేహజీర్ణ
 త్యపి - ప్రతిక్షణం క్షీయమాణేపి, జీవితాశాబరీయసీభవతి, తస్మా
 త్తేఽత్యంతపరివేకినః, దేహాత్మవివేకినాంతుద్వారకగుణవిశిష్ట జీవస్వ
 రూపే జ్ఞాతేనతి, తస్మాత్ జీవోయథాప్రియతమోభవతి మ
 మతాభాగ్దేహస్తు తథాప్రియతమోనభవతి.

॥౫౩॥

అ॥ జీవేపి స్నేహకారణమాహ (తస్మా)దితి =

{ మూ॥ తస్మాద్ప్రియతమస్వాత్మా సర్వేషామపి
 జన్మినామ్ । తదర్థమేతత్సకలం జగదేత చ్చరా
 చరమ్॥ ॥౫౪॥ }

వాగ్'తస్మాత్ - పరమాత్మనో జీవానందయితృత్వ స్వభావాత్,
 అఖిలాత్మనామ్ సర్వజీవానామ్, ప్రీయతమః - అత్యంతప్రీమాస్పదః.
 ఆత్మా - పరమాత్మైవ, తదర్థమ్ - పరమాత్మనిమిత్తమేవ, చరాచరమ్,
 జీవసహితమేవసత్, జగద్ప్రియతరంభవతి, (అయంభావః) ఆదౌ
 తావత్సృజ్య జీవానాంమధ్యే కేహంచి జ్ఞీవానాం పరమానందంజనయి
 తుం దేహ(సమృద్ధ)ద్వయ సంయోగంభగవాన్ కారయతి, తత్పూర్వం

తేషాం స్వస్వరూపతాదృశ పరమాత్మస్వరూపాభిభావజ్ఞానా భావా
తాదృశ పరమాత్మానుభవవిష్టే స్వస్థిస్థైర స్నేహః, తతో భగవ
త్కృపయాదేహద్వయే ప్రాప్తీనతి జీవస్వరూపం విస్మయైశ్చ తద్దే
హ ఏవాహమితి మత్వాదేహద్వయస్నేహవాక్ భవతి, తతో దేహ
మయ సమ్మూదిత కళత్రాదిభు స్నేహాభవతి, చిదచిదీశ్వరజ్ఞానే ప్రా
ప్తీసత్వాదా మమతాస్వదత్వాదేహే విద్యమానస్నేహాపినశ్యతి,
తతస్థిపరమానందరూపస్య పరమాత్మనో నిత్యశరీరత్వా జ్ఞీవేపితత్వా
క్షిణి పరమాత్మనివ నిత్య స్నేహాదుర్నివారః, స ఏవ హీహ కృష్ణరూ
పేణావతీర్యాస్తే, తస్మాత్ తస్మిన్నియాస్మిమా భవత్సేవేతి॥ ౫౪॥

అ॥ ఇమమేవార్థమాహ - (కృష్ణ) మితి =

{ మూ॥ కృష్ణమేనమవేహిత్యా మాత్మానమభిలాత్మ }
నామ్ । జగద్ధితాయ సోఽప్యత్ర దేహీవాభాతి మా
యయా ॥ ॥౫౫॥

వ్యా॥ అభిలాత్మనామ్ - సమస్తజీవప్రకృతీనామ్, ప్రేరకమ్,
ఏనంకృష్ణం అవైహి, తహి దేవకీ పుత్రత్వాదికం కథంఘటత ఇతి దే
త్తత్రాహ - సోపి - పరిపూర్ణస్థిపరమాత్మాపి, జగద్ధితాయ - త
త్వత్ప్రాయ పుణ్యపాప వివేకజ్ఞానపూర్వక భగవత్సక్త రథార్థమేవ, మా
యయా - సజగత్సేవైవ, దేహీవ - దేహావిచ్ఛేద పుణ్యజీవభవ,
అభాతి. ॥౫౫॥

అ॥ తస్మాద్భగవత్సమ్మన్త రహితం కిచ్చిదపి వస్తువానస్తజనక
మస్తీత్యాహ - (వస్తుత) ఇతి =

{ మూ॥ వస్తుతోజానతామత్ర కృత్స్నస్థాస్థుచరి }
స్తువ । భగవన్మూస వఖిలం నాన్య ద్వస్త్యస్తీ
కించన ॥ ॥౫౬॥

వ్యా || వస్తుతః - చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావతః పృథక్పృథక్స్వభావమ్, జానతామ్ - వివేకితామ్, కృత్స్నంచరాచరం జగద్భగవద్ద్రూపమేవ - భగవతారూప్యతే - ప్రకాశ్యత ఇతి, అన్యత్ - భగవదప్రకాశ్యం కిమపి వస్తుచాస్త్యేవేత్యర్థః. ||౫౬||

{ మూ || సర్వేషామపి భూతానాం భావాద్భోభవతి స్త్రుతః । తస్మాప్ భగవాన్ కృష్ణః కేమన్యద్వస్తు హ్యున్మతామ్ || ౫౭ || }

వ్యా || కేచ, సర్వేషాం భూతానామ్ - సర్వప్రాణినామపి, భావాద్భో - చిన్మితార్థః, జన్మాన్తరేషువా ఏకస్మిన్ జన్మనివాకాలాన్తరగతోఽర్థః, యేన స్త్రుతోభవతి, తస్య సర్వజనబోధకారణస్యాపి, ఏవభగవాన్ శ్రీకృష్ణఏవకారణమ్, తంవినా అన్యజ్జగద్బోధకారణభూతం వస్త్రుస్త్రియదితహిన్ నిరూప్యతామ్- భగవద్వ్యతిరిక్తం జగద్బోధకం వస్తుచాస్త్యేవేతి భావః. ||౫౮||

అ || తస్మాత్సర్వ జగద్బోధకారణ భూతోనారాయణ ఏక ఏవేతి జ్ఞాతవ్యయేతం సమాశ్రితా భవన్తి తపవసంసారాణావంతరన్తి తివదన్ ప్రకరణార్థ ముపసంహరతి- (సమాశ్రితా) ఇతి =

{ మూ || సమాశ్రితాయే పదవల్లవస్థవం మహత్పదం పుణ్యయశోమురారే । భవామృధిర్వత్సపదంపరం పదం పదంపదంయద్విపవానతేషామ్ || ౫౯ || }

వ్యా || పుణ్యయశాశ్చ సౌ మురారిశ్చ, తథాపుణ్యశబ్దేన గుణాభిధానానాం ప్రవణమాత్రేణ ముక్తాభవన్తి త్యర్థం సూచయతి, తస్యపదవల్లవస్థవమ్ - పల్లవపదకకోమళ పద, మేఘ, ప్లువః - అపారసంసారవారాధితరణేసుదృఢానాః, తహిద్భగ్గుతమ్ ? మహత్పదమ్- మహతామ్ - శ్రేయోభవాణావాదు తత్త్వమిచ్ఛతామ్, పదమ్- అమృతాపృచ్ఛి కరమాశ్రయస్థానమ్, “సచపునరావర్తతేనచ పునర్థా

వర్తతే" ఇతి "యద్ధత్వాననవర్తనే" క్షవిర్గమే" ఇతిచతుర్థేః
 "యద్ధత్వాననవర్తనే తద్ధామమమమమే"తి స్మృతేః; ఏవలభూ
 తంపదమ్, యేనమాశ్రతాః - 'భక్తియోగోబహువిధోమార్గాః
 మినిభావ్యత' ఇత్యుక్తరీత్యాకేచిచ్ఛైకైకస్యాః, కేచిరీదర్తవైకని
 ష్టాః, కేచిద్ధ్యునపూజావస్తరాదీనిషాః, ఏవంబహువిధమార్గాణి ఆత్మి
 తాభవ స్తీత్యర్థః; తేషాంభవామ్బుధిర్వత్స పదంభవతి, భగవద్భజనో
 పక్రమమాత్రేణాపారోపిభవామ్బుధిర్వత్సతరపదమానంభవతి, అనా
 యాసేనతర స్తీత్యర్థః; ఏవంగుణవిశిష్టా భక్తాస్సంసారాణామవలక్ష్మీకృ
 త్యతదుపర్యేవనభ్యుర స్తీత్యర్థః. తేషాంపరంపదమ్ - కాలకర్మగుణాతీత
 భగవత్స్వరూపభూతవైకుణ్ఠమేవపదమ్ - నిత్యవాగ్ధానమ్, అతోవి
 పదామ్ - కాలకర్మగుణ నిమిత్తోపద్రవాణామ్, పదమ్ - తస్మిదానం
 యద్దురితం త త్రేషాంనా స్తి.

॥౫౮॥

అ॥ "బ్రహ్మకాలా నరగతంతతాకాలీనం కథంభవే"దితిష్ట
 ష్టప్రశ్నోత్తర ముపసంహరతి (ఏతత్త) ఇతి =

{ మూ ॥ ఏత త్రేనర్వనూఖ్యాతం యత్పృష్టోహమిహ
 త్వయా । యతేగమాదేహరికృతం పాగడ్డేకీతే
 తతి భువి ॥ ॥౫౯॥ }

న్యా॥ "యతేగమాదేహరికృతంవిదుగ్గ పాగడ్డకేర్యకాః" ఇతి
 యత్పృష్టమేతత్సర్వ మాఖ్యాతమ్ - చత్తోత్తరమిత్యర్థః. ॥౫౯॥

అ॥ ఉపాఖ్యానవత్తుశ్చోత్తమాణాంచఫలమాహ(ఏత)దితి =

{ మూ ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురాదే రఘుర్దనంశా
 డ్వలభోజనంచ । వ్యక్తేతరరూపమజోర్వభిష్టవం
 శృణ్వైగ్మనాతినరోఽఖిలార్థాః ॥ ॥౬౦॥ }

న్యా॥ సుహృద్భిః - గోపైస్సహ, చరితమ్ - "సర్వేమితోదర్శ
 యస్తస్సాన్వంసాన్వభోజ్యయచిం శృణ్" గీత్యాదినా; అఘర్దనమ్ -

అఘనవత్స చాలపీడనమ్, క్రీకృష్ణేనాఘ సంహారంచ ; “వత్సానా
రుద్ధ్యశాద్వల ” ఇత్యుక్తక్రమేణ శాద్వలభోజనమ్ - వత్సైశ్శా
ద్వలభోజనంచ; జీవనమితి పారేషి సపవార్ధః, వ్యక్తేతరం రూపమ్-
వ్యక్తమ్ - ప్రకృతికార్యమ్, తదితరమ్- అపాకృతదివ్యమగ్గళ విగ్ర
హరూపమ్, “వ్యదృశ్యస్తథునశ్యామా” ఇత్యుద్వ్యక్తక్రమేణ సాక్షా
ద్భగవద్రూపంచ, అజేన- బ్రహ్మణా, ఉరు - అధికం, అభిష్టవంచ-
ఉపనిషత్స్వరూపస్తవంచ, అఖిలార్థా - ధర్మాదిరూపాః॥ ౬౦॥

{ మూ || ఏవంవిహారైర్లకౌమారైర్గకౌమారంజహ
తుర్వృజే । నీలాయనైస్సేతుబద్ధైర్మరుటప్లవ
నాదిభిః ॥ } ॥౬౧॥

వ్యా॥ (ఏవ) మితి = ఏవమ్ - “కళనాక్రైస్సవకాలేన వత్స
పాలౌబధూవతు” రిత్యాగభ్య “తతశ్చపాగణ్ణవయస్సృతా” విత్స
స్తంసుధ్యేకౌమారైః, విహారైః - లీలాభిః, కౌమారంజహతురిత్య
నేన స్వయంకాలాతీతోపి తత్రతా-లోచితం వయోగృహ్యతీతిభావః;
నీలాయనైః - నీలియ విలీయక్రియమూడైర్గక్రీడావిశేషైః, సేతుబ
ద్ధైః - సరితీ-గ్రీడాభిః, మరుటవత్ స్థవనమ్ వృక్షాద్వృక్షాన్తరధా
వనమ్, తదాదిభిః, ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే - చతుర్దశాధ్యాయః.

వత్సాసహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా

శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీసీతారామాఖ్యాంనమః.

అస్తత్సద్గురు చరణారవిష్ణాఖ్యాంనమః.

